

ALTERNATÍVÁK

PÉLDÁK HAZAI KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTELEN ALAPULÓ FEJLESZTÉSEKRE

– XXXII. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA –

Szerzők:

Bardóczi Alexandra
Ötvös Tamás Péter

Konzulensek:

Szabó Julianna PhD
Szendrei Zsolt
Varga Imre Zoltán

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építésmérnöki Kar

2015

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	1
Előszó	4
Absztrakt	5
1. Bevezetés	6
2. Ajkai vizsgálat háttere	8
2.1. Ajka , építészet és társadalmi örökségei	8
2.2. Közterületek problémája	11
2.3. A vizsgált terület lehatárolása, leírása	12
3. Ajkai vizsgálat eredményei	15
3.1. A kutatás módszertana	15
3.2. Közterület-fejlesztési alternatívák	18
3.2.1. Jelenlegi helyzet	18
3.2.2. Parkoló	20
3.2.3. Lakóközösség közös kertje	23
3.2.4. Magánkertek	24
3.3. Az értékelés egyéb szempontjai	26
3.3.1. Demográfia	26
3.3.2. Egyéb összefüggések	27
4. Ajkai vizsgálat tanulságai	30
4.1. A lakossági reakciók értékelése Ajkán	30
4.2. A megoldás szükségessége	32
4.3. Tanult tehetetlenségtől a tanult optimizmusig	32
5. Lakossági részvételen alapuló közterület-fejlesztések	35
5.1. Néhány gondolat a participációs elméletekből	35
5.2. Hazai lakossági részvételen alapuló fejlesztések	37
5.2.1. Százados út – Tisztes u. – Osztály u. – Stróbl Alajos u. tömbbelső fejlesztése	37

5.2.2.	Országbíró sétány fejlesztése	39
5.2.3.	Budapesti közösségi kertek példája: Leonardo kert	41
5.2.4.	Magdolna negyed rehabilitációja participációs eszközökkel	43
5.2.5.	MikroMagdolna projekt	47
5.3.	Fejlesztési folyamat elindításának módszerei	50
5.3.1.	Beavatkozás - közösség építés	50
5.3.2.	Közösség építés - beavatkozás	52
6.	Összegzés	53
6.2.	A kutatás folytatása	54
6.3.	Köszönetnyilvánítás	54
7.	Irodalomjegyzék	55
8.	Ábrajegyzék	57
9.	Melléklet	59

„Amikor pártok és emberek annyira meggyőzve érzik magukat a saját igazukról, hogy készek erőnek erejével befogni a nekik ellentmondók száját, nincs többé demokrácia.”

Albert Camus

Előszó

2013. augusztus 25 -31 között a BME Építészmérnöki Karának Urbanisztika Tanszéke által szervezett településkutató-táborban vettünk részt. A tábor, és a kutatás témája Ajka városa volt. Először voltunk Ajkán, és hamar feltűnt számunkra, hogy a belváros lakótelepi épületei között hatalmas zöld közterületek áramlanak szét. Elkezdtünk ezenterületek fenntarthatóságának és fejlesztési lehetőségeinek vizsgálatával foglalkozni. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a helyi lakosok mennyire kívánnak aktívan részt venni a környezetük alakításában. Kísérleti jelleggel a helyi adottságok és igények figyelembevételével felvázoltunk négy olyan fejlesztési alternatívát - scenáriót -, melyeknél a lakosság aktívan részt vesz a fejlesztésben. Majd felmértük azt, hogy a helyi lakosság hogyan reagál ezen alternatíváinkra.

A kutatási munkánk eredményeként született ez a dolgozat, mely egy darabkát próbál hozzátenni a kortárs városépítészet tudástárához. A dolgozatunk első részében az ajkai kutatásunkat és annak eredményeit ismertetjük, melyek elvezettek minket a különböző lakossági részvételen alapuló fejlesztések vizsgálatához. A dolgozat második részében olyan hazai megvalósult példákat elemzünk, melyek participatív módon valósultak meg. Ezek tanulságai útmutatást nyújthatnak későbbi hasonló fejlesztésekhez.

a szerzők

Absztrakt

A '60-as, '70-es években az USA-ban és Nyugat-Európában egyre jobban felerősödött a helyi lakosság városfejlesztésbe való bevonásának igénye. Ez azt jelentette, hogy a civil kezdeményezések a politikai diskurzusba való bekapcsolódására való törekvés egészen hamar jelentkezett. Ennek ellenére a participatív városfejlesztés kialakulása illetve első példáinak megjelenése csak később realizálódott. Ennek a folyamatnak eredményeként a városokban, településeken olyan fejlesztések jelentek meg, amelyek a helyi lakosság vagy közösség konkrét igényeit és elképzeléseit jobban figyelembe veszik, mint a hagyományosnak tekinthető városi beavatkozások esetében.

Az ezredforduló után hazánkban is megjelentek ilyen vagy ehhez hasonló fejlesztések, melyek alulról - lakosság felől - vagy felülről – a döntéshozók felől – jövő kezdeményezésűek lehettek. Az ilyen beavatkozások hosszas szakmai diskurzusok eredményei, melyeknél a közösség aktívan részt vesz a folyamatban – a folyamat egészében, vagy annak csak egy bizonyos részében.

2013 augusztusában lehetőségünk volt Ajka városában egy kutatást végezni, melyben arra voltunk kíváncsiak, hogy a participáció egy alacsony szintje, melyet könnyen megvalósíthatónak tartottunk mennyire aktivizálhatná a helyi lakosságot. Az eredményeink alapján elmondható, hogy alapvetően lenne igény a fejlesztésre, ugyanakkor a sok elutasító válasz azt igazolja, hogy a participáció ezen szintje, vagy módszere kevésbé adaptálható ebbe a konkrét szituációba.

Ezt követően megvizsgáltunk egyéb, már megvalósult olyan hazai fejlesztéseket, melyekben a helyi közösségek valamilyen módon aktívak részt vettek a folyamatban. Ezeket összehasonlítva az egyes esettanulmányok pozitívumait és negatívumait elemezve határoztuk meg, hogy milyen tényezők hogyan befolyásolják a közösségi részvételen alapuló fejlesztései folyamatokat és azokban az építész szerepét.

1. Bevezetés

alternativa (<latin: *alternativa*, ae f) Választás; Választáskét lehetőség közül; Az egyik a kettő közül.

Az alternatíva a latin *alternativa* szóból ered, melynek eredeti jelentése egy választási lehetőség a kettő közül. A szó eredeti értelmében két opció közül az egyik kiemelésére, megkülönböztetésére született. Mára azonban számos réteg ráakódott a szóra: így az alternatíva „alternatív” jelentéseit is értjük rajta. Így napjainkban számos kontextusban hallhatjuk az alternatíva, alternatív szavakat. Mára a településfejlesztésben is megjelentek ún. alternatív fejlesztési metódusok. De vajon mitől, mi miatt alternatívok ezek? A szó etimológiája azért lehetett érdekes, hogy megfejthessük, hogy mit is takarnak valójában az alternatív városfejlesztési eszközök: melyek a kettőből?

Az 1960-as, 1970-es években megszületett egy erős társadalmi igény az USA-ban: a civil lakosság felismerte azt, hogy bele kíván szólni a közügyekbe, így a városfejlesztésbe is, hallatni akarja hangját a városfejlesztésben és a környezetének alakításában. Ez azt eredményezte, hogy a kellő elméleti háttérrel támogatott „mozgalom” hatására a városfejlesztés metodikájában megjelentek újszerű folyamatok. Ez a városépítészet paradigmaváltását is jelentette, ugyanis a korábbi szigorúan technokrata szemlélettel ellentétben a várostervezők külső vagy belső nyomás hatására elkezdtek egyre nagyobb hangsúlyt fektetni arra, hogy éppen kinek is terveznek.

Ez azt jelentette, hogy mind a fejlesztési, mind a tervezési folyamatokban a helyi lakosság lépésről lépésre aktívan részt vett. A részvétel szintje és milyensége azonban rendkívül eltérő lehet.

Míg az 1960-as évek Amerikájában a helyi lakosság ilyen szintű agilitása jelentkezett, addig hazánkban ugyanebben az időszakban a tervszerű, kvóta-alapú városfejlesztés szigorúan technokrata szellemisége volt jellemző. A rendszerváltozást követően azonban Magyarországon is megjelentek ugyanezek az igények a helyi lakosság részéről. Kis időbeli csúszással ugyan, de ma már itthon is egyre jobban kezd elterjedni a participatív tervezés a városépítészetben és városfejlesztésben egyaránt.

Kutatásunk elején minket az érdekelt, hogy vajon nálunk is jelen van-e ez az agilis lakosság, mely alapjául szolgálhat a már megvalósult illetve a további participatív fejlesztéseknek. A kutatási kérdésünk tudatában tesztelni szerettünk volna egy olyan fejlesztést, ahol a lakosságnak „részt kell vennie” a fejlesztésben. Egy olyan kísérletet

akartunk modellezni, mely a jelenlegi adott bürokrácia mellett viszonylag könnyen kivitelezhető – ez természetesen azt jelentette, hogy a participáció egy alacsony szintjét tudjuk csak feltételezni. A kutatásunkat 2013 nyarán a BME Urbanisztika Tanszéke szervezésében megvalósult településkutató táborban végeztük el Ajkán.

Ajkán egy általunk kijelölt területen, meghatározott lakosságra elvégezhattük a tesztünket. Az első eredmények után először meglepődve, majd csalódással beletörődve az tapasztaltuk, hogy az általunk mért „participációs teszten” a meghatározott lakóközösség úgymond „megbukott”. Ezek után azt kerestük – feltételezve, hogy ez az eredmény akár általánosítható is bizonyos helyzetekben –, hogy ilyen kezdőfeltételek mellett mikor, és hogyan lehet sikeresen bevonni a lakosságot egy városi fejlesztésbe. Ennek érdekében tanulmányoztuk a téma szakirodalmát, és megvalósult példákat elemezve próbáltunk választ keresni az addigra újrafogalmazott kérdésünknek: mikor és hogyan lehetnek proaktívak a helyiek a városfejlesztésben?

2. Ajkai vizsgálat háttere

2.1. Ajka, építészet és társadalmi örökségei

A szocialista városokról kialakult városkép és a politikai tendenciák összefüggnek, ezt mutatja Ajka tervezett jellege, amely a szocialista rendszert hivatott szimbolizálni. A város fő funkciói egykor szorosan az iparhoz kapcsolódtak, a lakosság nagy része pedig az iparban talált megélhetést. Ajkán a szocialista várostervezés egyik kihívása egy új tervezett városközpont kialakítása volt, melynek legfőbb építészeti eszköze a lakótelep volt. A lakótelepek építése II. Világháború után fellépő lakáshiányra válaszul tömeges lakásépítési programok keretében indult meg. Ekkor jött létre Ajka belvárosi magja, amelyre a telepszerű, általában úszótelkes beépítés jellemző.¹ (1- 2. ábra)

1-2. ábra: Légi fotó Ajka belvárosáról. Jól kivehető az 1950-es évek végétől beépült belvárosi rész.

A lakótelepek egységes építészeti alapelveit a Le Corbusier gondolatait tartalmazó Athéni Charta adta.² Azonban a világháború után a Charta elvei leegyszerűsödtek, bürokratikus szabályokká alakultak. Megváltoztak a súlypontok az építészetben, a gazdaságosság eltorzította az építészeti elveket.

A lakótelepi házakkal egy időben az infrastruktúra és a zöld felület is kialakításra került. Az ilyen beépítés tervszerű akció eredménye volt Ajkán és minden szocialista rendszerben épült telepen. Jól elkülönült tömegek, meghatározott számú lakások, és adott lakástípusok jellemezték. A közterületek kialakítása szintén előre meghatározott normák alapján lett kialakítva. „A lakóházak egész beépítetlen környezetét, amely nincs lefoglalva utak, játszó- és sportterek stb. céljára, növénytakaróval kell borítani. A helyes terület-felhasználás a következő: 20-35% a beépített terület, 40-50% a növényzettel fedett terület, 15-

¹Csizmady Adrienn: A lakóteleptől a lakóparkig p 19-21

²Csizmady Adrienn: A lakóteleptől a lakóparkig p 22

20% utak, terek, játszóterek és sportpályák által elfoglalt terület. Többszintes beépítés esetén egy lakosra, minimális 5-6 m² zöldterület, és 1,5-2 m² játszó és sportterület biztosítandó.”³

Ennek eredményeként túldimenzionált, funkcionálküli “mezők” jelentek meg az épületek között, ezek a területek ma kihasználatlanok, fenntartásuk nehézkes. Ugyanakkor néhány esetben a házak egymáshoz viszonylag közel kerültek, közelségük miatt a házak elvesztették egyetlen előnyüket, a kilátásukat a városra. Az épületek között kizárólag az építészetileg szükséges tér maradt, amely parkolóként hasznosult. Nem alakult ki egyensúly a közterület és a lakótömbök által elfoglalt alapterület között. (3-4. ábra)

3-4. ábra: Az ajkai belvárosi lakótelepek között szétterülő közterület-hálózat.

Ajkan a szocializmus idején a városépítés célja a lakás, munka, pihenés és közlekedés funkcióinak elválasztása, és az ezek közötti racionális kapcsolatok biztosítása volt.⁴ Azonban a városban haladva a lakótelepek alvóváros jellegét figyeltük meg, mert a belvárosban található lakóterületek napközben kiürültek, amíg a lakosság a közeli gyárakban, üzemekben dolgozott. Az egyidejűleg felépített lakásállomány kora közel azonos, elhasználódásuk is nagyjából ugyanakkor következik be. A városon végig haladva lakótelepek sokaságát figyelhetjük meg, azonban mindegyik más arcát mutatja, más és más korszakból, különböző anyagokból, sokféle emlékeket őrizve.

Ajka lakótelepeinek felsorolása:⁵

- Május 1 tér és környéke (Petőfi Sándor u. - Semmelweis u. - Eötvös u. Frankel Leó u. - Puskin u. - Kosztolányi u.) (1953 - 1959) 1600 lakás
- Sport utca és környéke (Kosztolányi u. - Puskin utca - Frankel Leó u. - Eötvös u. Kohász u. - Ifjúság u.) (1961 - 1968) 1230 lakás
- Fáy András-lakótelep (1970 - 1979) 250 lakás
- Fő utcai lakótelep (Kossuth Lajos u. - Fő u. - Csokonai u.) (1969 - 1974) 900 lakás
- Kossuth utca lakótelep (1974 - 1975) 240 lakás
- Béke utcai lakótelep (Béke u.- József Attila u.- Alkotmány u.- Cserhát u.- Tűzoltó u. – Kórház u.) (1976 - 1987) 1300 lakás
- Deák Ferenc u. – Petőfi Sándor u. – lakótelep (1979 – 1985) 400 lakás

³In: Perényi Imre: Településtervezés p 264-265

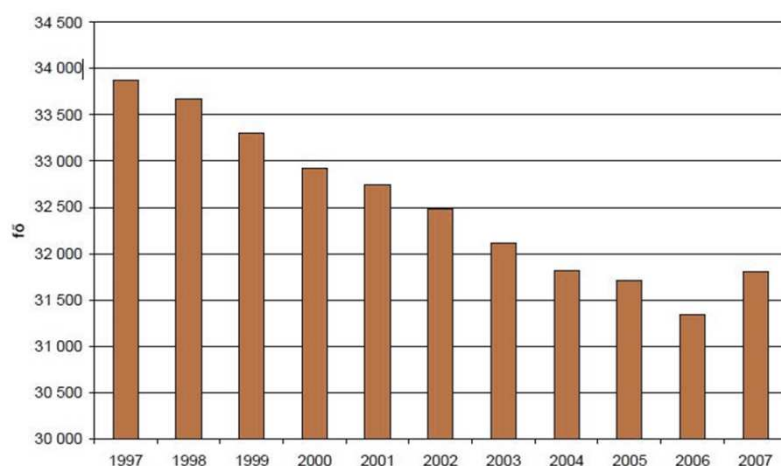
⁴Csanádi - Csizmady - Kocsis - Kőszeghy - Tomay: Város Tervező Társadalom p 136-140

⁵Ajka IVS adatai alapján

- *Fáy utcai lakótelep kiegészítése, Verseny u. – Új Élet utca (1976 – 1985) 450 lakás*
- *Kandó Kálmán – (Erőmű) lakótelep (1967 – 1972) 96 lakás*
- *Bányásztelep (1957- 1958) 220 lakás*

A telepszerű lakásépítés tehát eleget tett a szocializmus általánosan kinyilvánított céljainak, miszerint a társadalmi rétegek közötti egyenlőtlenséget csökkenteni kell. Alapvető gondolata, hogy a környezettel az ember is formálható, ezáltal a szocialista ember típusnak, szocialista környezetre van szüksége.⁶

A gazdasági fejlődés eltérő színvonala határozta meg a városi formákat és szerkezeteket, ez azonban a társadalomra is igaz.⁷ Ajkán az ipar fejlesztése mellett a lakásépítés csak másodlagos szerepet kapott, ezért a gyors és tömegszerű lakásépítést tartották megfelelőnek. A szocialista lakáselosztás gyakorlata nagymértékben befolyásolta a lakótelepre kerülő népesség összetételét, és így a lakótelep jellegét is. Az 50-es években az iparosítás folyamán betelepült dolgozók és családjaik adták meg ezt az összetételt. Az újonnan érkezők nagyrésze alacsonyan iskolázott volt, és többségében fizikai munkából élt. Belvárosi lakosság magját ez a népesség csoport adja, amely mára egy előregedett társadalmat képez. A privatizáció után az állami kézben lévő ipari létesítmények átalakultak, közülük számos bezárt, elhagyatott. Ezek a változások Ajkán demográfiai változásokat hoztak létre, ennek ellenére mára a munkanélküliség aránya az országos átlaghoz képest alacsonyabb 4,3%.⁸ Az IVS adatai szerint ezen lakosság száma folyamatosan csökken, (5. ábra) azonban még így is a megyében a lakosságszám alapján a harmadik helyen áll. A csökkenés két fő oka lehet a folyamatos kivándorlás és ennek következtében a természetes szaporulat csökkenése, másrészt az előregedő lakosság egyre növekvő aránya.

5. ábra: Ajka állandó népességszámának változása

⁶ Csanádi - Csizmady - Kocsis - Kőszeghy - Tomay: Város Tervező Társadalom p 151

⁷ Körner-Nagy: Az európai és magyar telepszerű lakásépítés története 1945-től napjainkig p 50-52

⁸ Ajka IVS adatai alapján

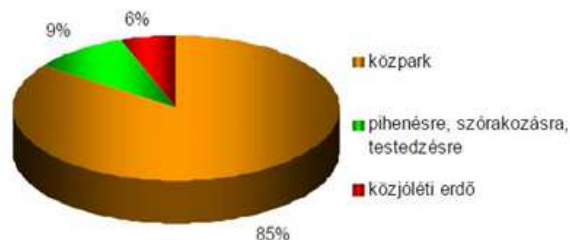
2.2.Közterületek problémája

Az IVS szerint "a szürke panel monotóniáját jól ellensúlyozza a sok park, a fásítás, az erdő közelsége."⁹ Mint már korábban említettük Ajka belvárosában található lakótelepi házak beépítése a szocialista várostervezés eredménye volt, melynek köszönhetően a belvárosi területen hatalmas közterület-hálózat alakult ki. Ezen monoton tömbök közötti nagy területek hatalmas rendszerét, parkolók, játszóterek, zöldfelületek alkotják. Azonban ezek a területek szétfolynak és elhanyagolt állapotuk miatt mára már nem egyensúlyozzák megfelelően a szürke panelek sokaságát. Többségük funkcióvesztetté vált.Sok helyen találkozhatunk kitaposott ösvényekkel, használatlan, régi padokkal, hasznavehetetlen elhagyatott játszótéri eszközökkel. A lakótelepi épületek között sok esetben hatalmas, a lakók által kevésbé használt füves területet találunk, sok helyen viszont nem is pázsitosított zöldfelület, hanem hatalmas aszfaltozott felületeket, melyek funkcionalitása szintén megkérdőjelezhető.

6-7. ábra: A közterületek jelenleg kihasználatlanok és elhanyagolt állapotúak; kialakításuk nem megfelelő.

Az IVS adatai szerint Ajka összes zöldterülete 94,2 ha, melyből 8,9 ha „pihenésre,szórakozásra, testedzésre szolgáló zöldfelület” (9%, valamint 5,2 ha (6%) „közjóléti erdő”. A fennmaradó 80,1 ha (85%) „közpark”, melynek funkciója nem határozható meg pontosan, főként esztétikai minőséget hordoz.¹⁰(8. ábra)

8. ábra: Ajka zöldfelületeinek megoszlása típusai szerint

⁹In: Ajka IVS

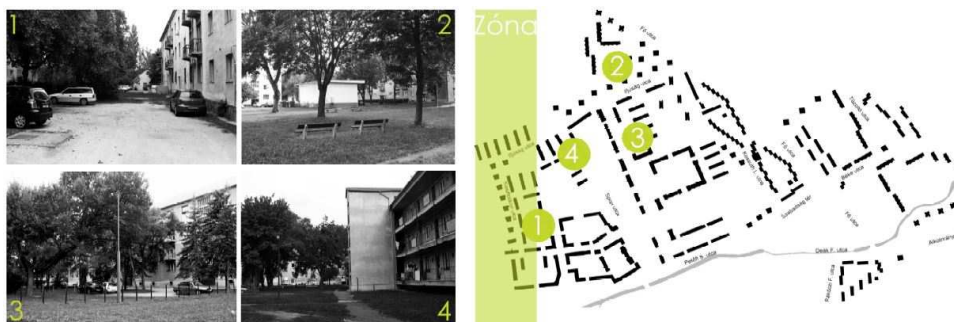
¹⁰ Ladányi – Csanádi – Csepeli – Szelényi: Társadalom és térszerkezeti átalakulások (e-book)

Az Ajkai Önkormányzat igyekszik fenntartani ezen területek jó minőségét, és megfelelő állapotát, ez viszont jelentős kiadást jelent: évente kb. 250 millió Ft-ot fordítanak a városi közterület fenntartására.¹¹ A belvárosi zöldterületek fenntartását (kaszálás, fűnyírás, a nyírott és nyíratlan cserjeállomány gondozása, fametszés stb.) az AVAR Ajka Kft végzi az Önkormányzat megbízásában. A panelházak közötti zöldterületek a magas fenntartási költségek ellenére mai állapotukban többnyire kihasználatlanok. Az önkormányzat egyelőre nem dolgozott ki stratégiát ezen problémák megoldására.¹²

A vizsgálatunk során arra a következtetésre jutottunk, hogy alapvetően nagy az ellentét a közterületek eredeti városi rendeltetése és a jelenlegi helyi használata között. Azonban ezek a területek - belvárosi pozíciójukból adódóan – értékesek lehetnek, és jelentős fejlesztési potenciált rejthetnek magukban. Ezek a fejlesztések erősíthetnék a lakosság identitását, növelhetnék a fejlesztendő területek, a lakásállomány és a vonzási körzetük értékét. Ezáltal egy megfelelően használt és karbantartott közterület maga a város és a városi infrastruktúra motorjává is válhat.¹³

2.3.A vizsgált terület lehatárolása, leírása

Elsőként a terület lehatárolását kellett meghatároznunk. Alapvető szempontjaink voltak a terület kiválasztásánál, a közterületek állapota, elhelyezkedése és egyértelmű lehatárolhatósága. Továbbá fontos volt számunkra, hogy a közel 100%-os mintavétel könnyen megvalósítható legyen. (9-10. ábra)

9-10. ábra: A terület kiválasztásánál felmerült területek Ajka belvárosában

Így jutottunk el Ajka belvárosának szélén a csendes környezetben elhelyezkedő Kosztolányi Dezső utcához, ahol a közterületek egyértelműen definiálhatóak voltak. A belváros periferiáján elhelyezkedő tömböt az Ifjúságutca, a Sport utca és a Móricz Zsigmond utca fogja közre. Az 1965-ös településrendezési terveken a vizsgált tömböktől nyugatra fekvő

¹¹Hornyák Attila, ajkai főépítész elmondása alapján.

¹² Ajka IVS adatai alapján

¹³ Nagy Béla: A település, az épített világ p 121-126

terület – ahol ma bérelhető parcellák találhatók – tartalék lakóterületként szerepelt.¹⁴(11. ábra)

11. ábra: Az ajkai vizsgált terület és környezetének légi felvétele

A parcellák és a tömbök között, külön telken, négy épület húzódik meg, melyekben ipari és kereskedelmi funkciók létesültek. Az utcában hét pontszerű négyszintes lakótömböt vizsgáltunk, amelyekben egyenként 18 lakás kapott helyet. A hét tömb mindegyikéhez jól lehatárolható közterület tartozik, jelen pillanatban állapotuk elhanyagolt, sok esetben megújításra szorulnának. Ezeken a közterületeken mostrosszabb állapotú utcabútorok (padok, lámpák, szemetesek), telepített növényzet, néhol pedig a házközösségek által kialakított, elhanyagolt állapotú parkolók helyezkednek el. (12-13. ábra)

12-13. ábra: A lakóközösség által kialakított parkoló a tömbök között; ház előtti gondozott „kiskert”.

A tömbök állapota jelentősen eltér egymástól, mivel az ötből két épületen még semmiféle felújítás nem történt. A lakókkal történt beszélgetések folyamán megtudtuk, hogy ez az állapot főként az összetartó lakóközösség hiányának köszönhető.

¹⁴ Ajka 1965-ös rendezési terve alapján (forrás: VÁTI)

Általános adatok

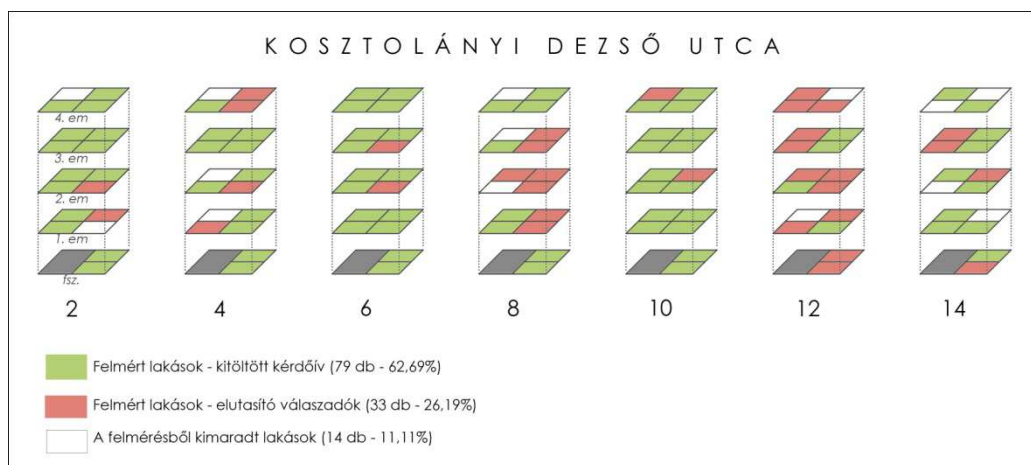
Az alábbi táblázatban összefoglaljuk az általunk vizsgált területtel kapcsolatos főbb adatokat:

<i>Az épületek címe</i>	<i>Ajka, Kosztolányi Dezső utca 2-14.</i>	
Épületek száma	7 db	
Emeletek száma	fsz+4	
Épületek magassága	16,85 m	
Az épületek építési éve	1964	
Szekciók száma az épületekben	1	
Az épületekben lévő lakások száma	18	
Lakástípusok:		
1 szobás lakás	1 darab	28 m ²
2 szobás lakás	8 darab	50 m ²
2 szobás lakás	1 darab	51 m ²
2 szobás lakás	8 darab	53 m ²
Felújítások:		
homlokzatok hőszigetelése (2006)	5 darab épületnél	további 2 épület
külső nyílászárók cseréje (2006)	5 darab épületnél	még felújításra vár

3. Ajkai vizsgálat eredményei

3.1.A kutatás módszertana

Az általunk választott területen törekedtünk a lehetőségekhez mért legnagyobb számú minta vételezésére. A kijelölt terület 126 lakásából 112 lakásban tudtunk kitölteni kérdőívet. A kérdőívet akkor töltöttük ki, ha a válaszadó megfelelő ítéloképességgel és jogosultsággal rendelkezik a kérdéseket illetően. (Így például nem kérdeztünk 18 év alatti lakosokat.) A 112 kitöltött kérdőívnek köszönhetően viszonylag jól megközelíthettük (88,88%) az ideális reprezentatív mintát. A lakótömbökben található 126 lakásból 3 lakásról biztosan megtudtuk, hogy jelenleg üresen áll, nem lakja senki. (Ez az érték az összes lakásszám 2,38%-át jelenti.) A kitöltött kérdőíveket hozzárendeltük a válaszadó lakásához, hogy a későbbiekben a lakás elhelyezkedésének függvényében esetleges következtetéseket vonhassunk le. A kitöltött kérdőívek digitális verzióit, konszignációs jelzettel a mellékletben közzétettük. (14. ábra)

14. ábra: A területen felmért, és a felmérésből kimaradt lakások (épület, szint)

A kérdőíves mintavétel célja a háztömbök lakóinak a lehető legnagyobb körében felmérni a lakosság hajlandóságát a szűk lakókörnyezetüket képző közterületek fejlesztésében való részvételre, valamint felmérni a lakók ezen közterületek jövőbeni fejlesztéséért való felelősségvállalásának mértékét. (15. ábra>)

Annak érdekében, hogy a válaszadók könnyen elképzelhessék és megértsék főbb kérdéseinket egymástól eltérő – máshol már megvalósult, és többé-kevésbé jól működő – közterület-fejlesztési alternatívákat, mint jövőbeni scenáriókat vázoltunk fel számukra. Ezek:

- a háztömbök közötti közterületek jelenlegi helyzetének megtartása lakossági hozzájárulással
- a közterületek között különböző, meghatározott minőségű parkolók létesítése

- a közterületek közötti területen az egyes házközösségek által gondozott és fenntartott közös kert kialakítása
- a közterületek magánparcellákra való felosztása.¹⁵

KÖZTERÜLETFEJLESZTÉSI KÉRDŐÍV

Az Ön lakókörnyezetére vonatkozó kérdések

1. Rangsorolja szimpátia szerint az alábbi fejlesztéseket! (1. leginkább szimpatikus - 4. legkevésbé szimpatikus)

1. parkoló létesítése
2. házközösség által gondozott közös kert
3. jelenlegi helyzet
4. parcellákra osztott magánkertek

2. Hány szomszédját ismeri jól?

1-5 5-10 10-

Jelenlegi állapot megtartása

3. Mennyire elégedett a lakókörnyezete melletti közterület jelenlegi minőségével? (1. nem elégedett - 5. nagyon elégedett, 6. nem válaszol, nem tudja)

1 2 3 4 5 6

4. A közös költség 300 Ft-os emelkedésével hozzájárulna-e, hogy a két ház közötti park jelen állapotában maradjon?

Igen Nem

Parkoló

Az első variáció szerint a két ház között parkoló létesülne. Arra lennének kíváncsiak, hogy Önnek ez az ötlet mennyire tetszik.

5. Elfogadhatónak tartaná, hogy a két ház között parkoló létesüljön?

Igen Nem
(Ha nem, ugrás a 10. kérdésre)

6. Pontozza az alábbi kijelentéseket, aszerint, hogy mennyire szimpatikusak Önnek. (1. legkevésbé szimpatikus - 5. leginkább szimpatikus)

1. Ez a két ház közötti parkoló nyitott lenne.
2. Ez a két ház közötti parkoló zárt lenne, csak a ház lakói használhatják.
3. A két ház között kialakított garázsok lennének.

7. Nyitott parkolóért fizetne-e 500 Ft a közös költségbe?

Igen Nem Ha nem, mennyit?

8. Zárt parkolóért fizetne-e 3000 Ft-ot egy hónapban?

Igen Nem Ha nem, mennyit?

9. Garázs esetén bérelne-e 5000 Ft-ért havonta?

Igen Nem Ha nem, mennyit?

Szabad kerthasználat

A második variáció szerint a két ház közötti területet a ház bérelhetné az Önkormányzattól, és saját közösségi döntés alapján kialakított funkciókkal láthatná el.

10. Elfogadhatónak tartaná, hogy a két ház között közös kert létesüljön?

Igen Nem
(Ha nem, ugrás a 12. kérdésre)

11. A közös költség 1000 Ft-os növekedésével hozzájárulna-e ahhoz, hogy a ház bérelhesse ezt a területet?

Igen Nem Ha nem, akkor mennyit fizetne?

Parcellás kerthasználat

A harmadik variáció szerint a két ház közötti területet 8-10 db 40-50 m²-es parcellákra osztják fel, amelyeket a ház lakói az Önkormányzattól bérelhetnének.

12. Elfogadhatónak tartaná, hogy a két ház között magánkertek létesüljenek?

Igen Nem
(Ha nem, ugrás a 14. kérdésre)

13. Havonta 500 Ft-ért bérelne-e egy ilyen parcellát?

Igen Nem Ha nem, akkor mennyit fizetne?

Általános, demográfiai kérdések

14. Neme:

Férfi Nő

16. Az Ön életkora:

18-34 35-49 50-64 65-

17. Legmagasabb iskolai végzettsége:

1. általános iskola vagy annál kevesebb
2. szakma
3. középsikolai érettség
4. felsőfokú végzettség
5. nem tudom, nem válaszol

15. ábra: A felmérés során használt kérdőív mintája

A kérdőív kérdéseit 6 csoportba rendeztük: a lakókörnyezet-fejlesztésre vonatkozó általános kérdések, a 4×1 szcenárióra vonatkozó kérdések (jelenlegi helyzet megtartása, parkoló, lakóközösség közös kertje, magánkertek), valamint általános demográfiai kérdések. A lakókörnyezetre vonatkozó kérdések arra keresték a választ, hogy az egyesválaszadók hány szomszédjukat ismerik jól (akikkel esetleg összefogna, a lakókörnyezetet érintő projektek kapcsán), és a 4 szcenáriót milyen sorrendbe raknák szimpátia alapján. A szcenáriókra –mint fejlesztési alternatívákra – vonatkozóan megkérdeztük, hogy a válaszadók egyáltalán elfogadhatónak tartják-e a bizonyos alternatívákat. Amennyiben egy alternatívát elfogadhatónak/elképzelhetőnek tart, mekkora összeget fizetne havonta a fejlesztésért. Ezekkel a kérdésekkel azt próbáltuk felmérni, hogy mekkora pénz/energia/felelősség befektetéssel lenne hajlandó hozzájárulni egy potenciálisan jobb, kisvárosi léptékkel mérve fenntarthatóbb lakókörnyezetért. A kérdőív végén pedig általános demográfiai adatokat kérdeztünk válaszadóinktól, hogy a későbbiekben megvizsgálhassuk, hogy vannak-e összefüggések a válaszok és a válaszadók kora, neme, és végzettsége között.

¹⁵ Az egyes szcenáriók indoklását, és leírását lásd a 3.2. részben.

Számos válaszadónk szívesen mesélt a háztömbök közötti közterületek fejlesztése kapcsán politikai, városgazdálkodási és egyéb urbanisztikához, településfejlesztéshez kötődő témáról. Ezeket a véleményeket a kérdőíveken rögzítettük. A kérdőívekből nyert adatainkat SPSS és Excel programok segítségével adatbázisba rendeztük, majd különböző statisztikai módszerekkel elemeztük.¹⁶ A 112 darab kitöltött kérdőívünk közül 33 válaszadó (33 kérdőív) a kérdéseket illetően elutasító volt: kérdések zömében megtagadta a válaszadást. Ezeket a válaszadóinkat megkülönböztettük a többi válaszadónktól (79 db), hogy a kiértékeléskor bizonyos adatok pontosságát ne torzítsák. A lakossági reakciók értékelésénél saját ábrákat, modelleket készítettünk a téma árnyalására.

A témánk kifejtésének és tudományos alapokra helyezésének érdekében tanulmányoztuk a kapcsolódó szakirodalmat: megvizsgáltuk a lakossági részvételről, participációról, privatizációs közterület-fejlesztésekről szóló szakkönyveket, cikkeket és hazai példákat.

A saját adataink mellett fontos forrásaink voltak az ajkai kulcsszereplőkkel készített szakmai interjúink, így többek között beszélhettünk:

- Venczel Antallal, az Építésügyi és Városgazdálkodási Iroda vezetőjével
- Hornyák Attila, főépítésszel
- Katona Zoltánné, építéshatósági ügyintézővel
- Tóth Gergely, stratégiai és fejlesztési referenssel
- Schwartz Béla, polgármesterrel

A harmadik részhez szakmai interjút készítettünk a participációs folyamatokban és lakossági részvételben jártas szakemberekkel: Pallai Katalinnal, Gábor Péterrel valamint Bajnok Andreával. Emellett megvizsgáltunk egy budapesti lakossági kezdeményezésen alapuló privatizációs jellegű közterület-fejlesztést: itt szintén interjút készítettünk a helyi kulcsszereplőkkel (boltosok, véletlenszerűen kiválasztott lakosság, Bartók Mária, közös képviselő). A participációs példák között szereplő Mikro Magdolna projekt két kulcsszereplőjével Dimitrijevic Tijanával és Borsos Melindával is interjút készítettünk, hogy hitelesebben bemutathassuk projektjüket.

¹⁶Lásd 3.2. rész és melléklet.

3.2. Közterület-fejlesztési alternatívák

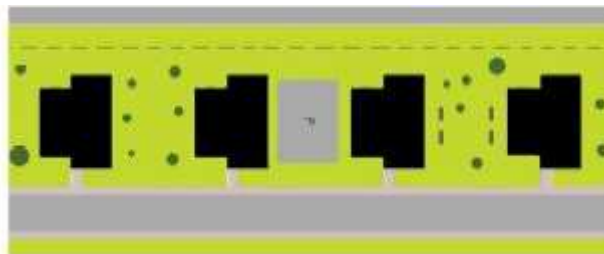
Négyféle közterület-fejlesztési alternatívát dolgoztunk ki és vizsgáltunk a célterületen élők megkérdezésével. A célcsoport a kiválasztott területen élő lakosság volt. Lehetőségeket vázoltunk fel a lakóknak közterület-fejlesztésre a hét háztömb közötti területen. A scenáriók megalkotásakor elsődleges célunk a lakosság érzékenységeinek, és felelősségvállalásának vizsgálata a saját környezetükre. Minden egyes alternatíva egy-egy lépcsőfokot képez a lakossági felelősségvállalásmértékének skáláján.

3.2.1. Jelenlegi helyzet

Alternatíva ismertetése

Ebben a programban azt vizsgáltuk, hogy a területen élők mennyire elégedettek a jelenlegi helyzettel, melyből megtudhattuk, hogy a lakók szerint mennyire szükséges vagy szükségtelen ezeknek a területeknek a funkcionális átalakítása, fejlesztése.

A scenárió szerint a lakosság nem vesz részt aktívan a terület fejlesztésében, megmarad passzív, azaz tehetetlen viszonyban, azonban a jelenlegi állapot fenntartásához 300 forinttal járulna hozzá havonta. A terület helyzete és állapota nem változik, gondozását továbbra is az önkormányzat látná el a lakók társfinanszírozásával. (16. ábra)

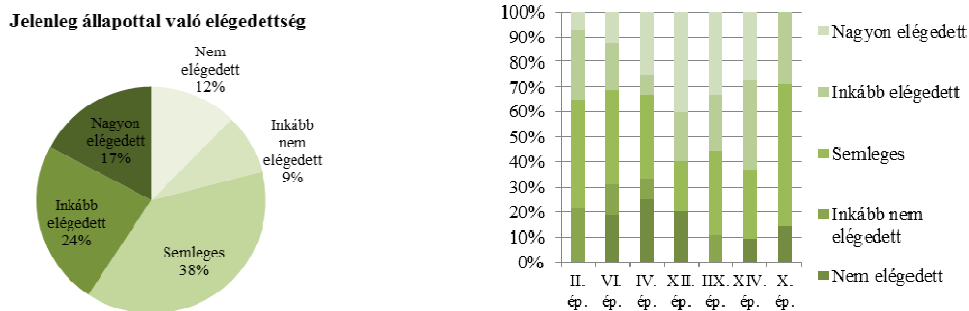
16. ábra: A jelenlegi helyzet alaprajzi sémája

Adatok kiértékelése

Az első scenárióval kapcsolatban a kérdőívek kiértékelése során a következő összefüggéseket olvashatjuk le a diagramokról. Az érdeklődés hiányát alapvetően jól tükrözi, hogy a lakók többsége (38%) a helyzettel közömbös viszonyban van. A területen élők összesen 12-20%-a nyilatkozta azt, hogy a házak közötti területek állapotával nem elégedett, a korábbi helyzet visszaállítását vagy a területek megújítását szeretné. Továbbá 24 % válaszolta azt a kérdéseinkre, hogy elégedett a jelen helyzettel, ezek többsége nyugdíjas korú lakos volt.¹⁷ A jelenlegi helyzet 1-5 skálán való minőségi értékelésének átlaga 2,37 volt, ami azt

¹⁷Lásd: A kiértékelés egyéb szempontjai c. fejezet.

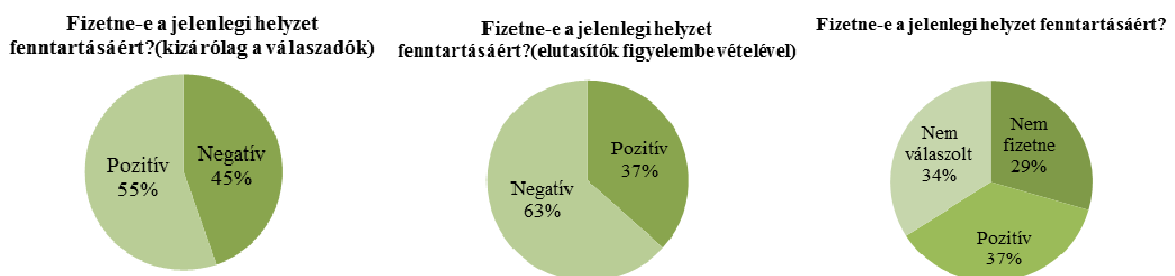
mutatja, hogy a válaszadók nagyrésze rossz minőségűnek tartja a közterület jelenlegi állapotát. (17. ábra)

17. ábra: A jelenlegi állapottal való elégedettség; 18. ábra: Jelenlegi helyzettel való elégedettség épületenként

Ezek az adatok épületenként is kiértékelésre kerültek. A hét tömb vizsgálata során a középső tömbökben a leginkább elégedettek a területen élők (20-25%), azonban a szélső területek felé haladva ez folyamatosan változik. A külső épületek lakóinak 50-60%-a már egyáltalán nem elégedett a jelenlegi állapottal. (18. ábra) A területen végzett környezetelemzés során megtudtuk, hogy a középső épületek között már létesült parkoló, mely egy a lakók által kezdeményezett önköltségű fejlesztés volt, ellenben a külső épületeknél ilyen kezdeményezés nem valósult meg. Ezek az épületek további Európai Unió finanszírozású fejlesztésekre is várnak (homlokzat, fűtés, nyílászárócsere stb.).

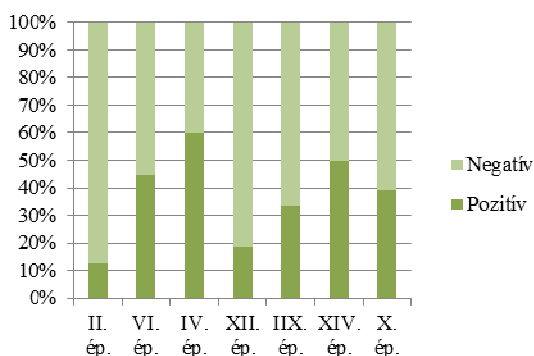
Arra a kérdésünkre, hogy a jelenlegi helyzet fenntartásáért hozzájárulnának-e a lakók 300 Ft-tal a válaszadók 55%-a igennel válaszolt. Azonban ha az összes válaszadónkat – azokat is, akik nem válaszoltak a kérdésre, mert elutasították a fejlesztéseket – is figyelembe vesszük nemleges válasszal, akkor már a mintánk 63%-a nem járulna hozzá a közterület-fenntartásához. (19-21. ábra)

19-21. ábra: Fizetési hajlandóság a jelenlegi helyzet Szenáriójára

Az adatokat házakra bontva és tovább vizsgálva azonban pontosabb következtetéseket vonhatunk le. A 12. és 2. számú épületben nagyrészt elutasító válaszokat kaptunk a Szenárió elfogadhatóságát illetően, ennek oka, hogy a középső háztömb közelében már korábban parkolót létesítettek, ezáltal a lakók nem értették egyet az arra való további anyagi

ráfördítással. A 2. háztömb melletti terület állandó problémájává vált a parkolás, viszont annak a fejlesztése továbbra sem megoldott. (22. ábra)

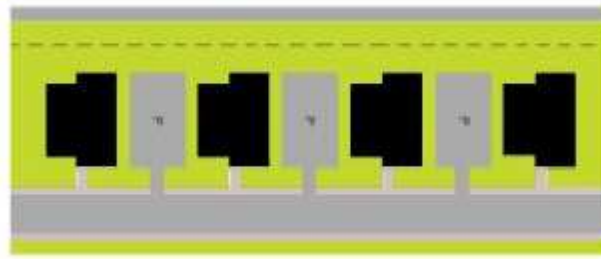
22. ábra: A jelenlegi helyzet szcenárió elfogadhatósága épületenként

Alapvetően a megkérdezettek nagy százaléka nem volt elégedett a jelen helyzettel, viszont fizetett volna annak megtartásáért. Összességében ezt az alternatívát választották a második legtöbb alkalommal. Átlag helyezése 2,02 ami legkevesebb átlagpontszám az alternatívák között, annak ellenére, hogy a parkolót többen választották elsőként. Ez azt jelenti, hogy a jelenlegi helyzet megtartása az legnépszerűbb alternatíva.

3.2.2. Parkoló

Alternatíva ismertetése

A négy szcenárió közül ennek létesítése volt a legkézenfekvőbb. Az akcióterületen való funkcióelemzés és a további vizsgálatok során, kimutatható volt a nagyarányú lakó funkciók mellett elenyésző parkolási és közösségi funkciók léte. Az utca egyirányúsításából származó parkolási problémák miatt, funkcionálisan indokolt volt, hogy parkoló létesüljön. A felelősségvállalás szintje jelen alternatívában a parkoló milyenségében mutatkozik meg. Azáltal, hogy növeltük az egyén felelősségvállalásának a mértékét, megkülönböztetünk nyitott, zárt parkoló vagy garázs kialakítást. A nyitott parkoló közparkolóként funkcionálna, a zárt parkoló sorompóval lehatárolt parkolóterületet jelölné ki a lakóközösség számára, míg a garázs teljesen különálló egységként működne. A nyitott parkolóért havonta 500 forintot, egy zárt parkolóhely bérletéért havonta 3000 forintot, míg a garázs bérletéért havonta 5000 forintot kellene fizetniük a lakóknak. Mint már korábban említettük a területen már kialakítottak a lakók két háztömb közötti parkolókat. Ezeknek az állapota rendkívül elhanyagolt, és nem megfelelően kialakított. A parkolóhelyek elosztása korántsem egyenletes a vizsgált területen, ezen kívül a lakók között is sok konfliktust eredményez a megléte. (23. ábra>)

23. ábra: A parkoló Szenárió alaprajzi sémája

Adatok kiértékelése

A mintavétel során beszélünk számos olyan lakóval, aki a szomszéd utcában kénytelen parkolni. Továbbá több olyan véleményt is hallhattunk, mely szerint a lakosság az utca tisztítását nehezítette, mivel az utca takarítása során saját parkoló autókra hordják a szemetet és a havat. A lakók véleménye esetenként eltért, ezt mutatja az adatokemeletenkénti kiértékelése is.¹⁸A válaszadókmindegy 41%-aegyetértett azzal, hogy a két ház között parkoló létesüljön. (24-25. ábra)Az adatok kiértékelése megerősítette a korábbi tapasztalatainkat, miszerint a középső épületeknél kevesebben adtak pozitív választ arra kérdésre, hogy egyetértenek a két ház közötti parkolók létesülésével. Így a pozitív válaszadók zömében a szélső háztömbökben lakók, mivel számukra továbbra sem megoldott a területen parkolás lehetősége. (26. ábra)

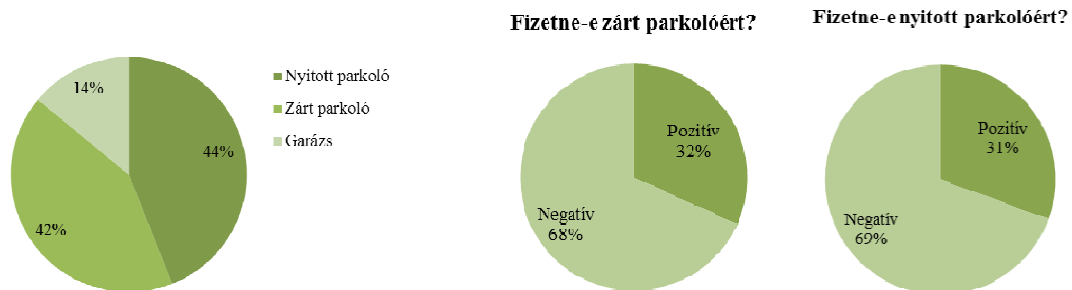

24-25. ábra: A parkoló Szenárió elfogadhatósága; 26. ábra: A Szenárió fogadhatósága épületenként

A kérdőívet kitöltők azon része, aki a parkolóra pozitív választ adott 44%-ban nyitott parkolót, 42 %-ban zárt kialakítású parkolót 14%-ban a garázs kialakítását tartotta fontosnak. (27. ábra>)A nyitott parkolót alapvetően azok a lakók választották, ahol még egyáltalán nem valósult meg a parkolók fejlesztése. A középső területeken viszont a már kialakított nyitott parkolókat a többség elkerített – zárt, vagy garázs kialakítású parkolóvá alakítaná volna át.A garázs kialakítását sokan nem támogatták (65%), mivel annak bérleti díját magasnak és szükségtelennek tartották, azonban a növekvő vandalizmus miatt mégis néhányan ezt az alternatívát választották. A parkolók kialakítására, fejlesztésére a lakók nagy része nem volt

¹⁸Lásd: A kiértékelés egyéb szempontjai c. fejezet.

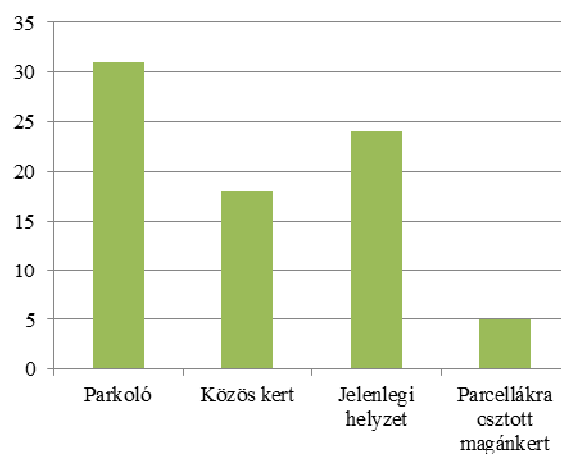
hajlandó ráfordítani. Az utcában csupán 32 % nyilatkozta, hogy anyagilag áldozna egy zárt parkoló létesítéséért. Legtöbben egyértelműen magától értetődőnek tartották ezen fejlesztések a lakók részére való költségmentes kialakítását, és a költségek önkormányzatra való átruházását. (28-29. ábra)

27. ábra: A különböző parkoló típusok preferenciája; 28-29. ábra: Fizetési hajlandóság parkolóra

Lakók életkora szerint vizsgálva a kérdőíveket, a kérdésre legtöbben a fiatalabbak körében adtak pozitív választ. Ennek következtében az elutasítók között a legtöbb válaszadó nyugdíjas volt. Tovább vizsgálódtunk összefüggéseket keresve a lakók foglalkoztatottsága és a válaszadás milyensége között. A legmagasabb átlagpontoszámot a szakmai és felsőfokú végzettségűek között tapasztaltunk.¹⁹

Összegezve amár meglévő parkolási problémák tekintetében a vizsgált területen élők között ezt az alternatívát választották a legtöbben elsőként. Azonban átlaghelyezése 2,29 lett, ami a lakóközösség számára a jelenlegi helyzet után a leginkább szimpatikus fejlesztés. Ezt az adatot torzítja ugyan az, hogy sokan teljesen elzárkóztak a parkolók kialakításától annak ellenére is, hogy funkcionálisan indokolt lenne. Ennek ellenére az összes válaszadó által második pozíciót elért parkoló alternatívát választották legtöbben első helyen. (30. ábra)

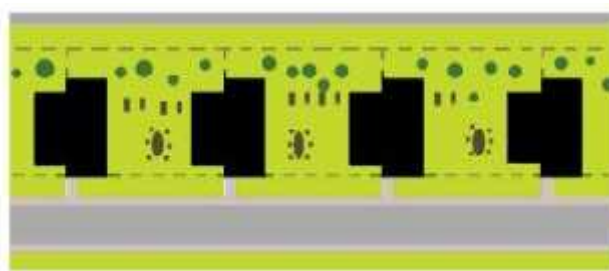
30. ábra: Az egyes alternatívákat első helyre pozícionált válaszadók száma

¹⁹Lásd: A kiértékelés egyéb szempontjai c. fejezet.

3.2.3. Lakóközösség közös kertje

Alternatíva ismertetése

A szcenárió kidolgozása során fő szempont volt a már meglévő játszóterek vagy azok hiányának, a közösség építő erejének kihasználása. A közterületek a közösségi kapcsolatok kialakulásának, fejlődésének színterei, ezáltal a fejlesztés lehangsúlyosabb eszköze és egyben célja a közösség kapcsolatrendszerének megerősítése. Az alternatíva keretében a házak közötti területen, a házközösség által gondozott közös kert létesülne, amelyet a területen élők tartanának fenn. A terület használata előre nem meghatározott, azonban alapfeltétele egy összetartó házközösség megléte. Ezeket a területeket a házközösség a közös költség havi 1000 forintos növekedésével bérelhetné az önkormányzattól. (31. ábra)

31. ábra: A közös kert szcenárió alaprajzi sémája

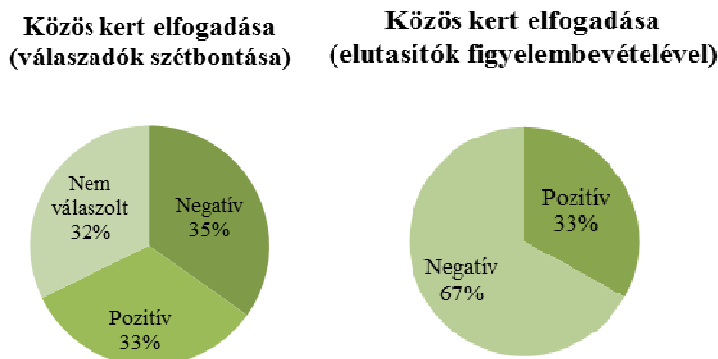
Adatok kiértékelése

A vizsgálat közben eltérő véleményekkel találkoztunk, voltak a lakók között, akik nagyon jó ötletnek vélték, mivel sok gyerek a játszóterek megszűnése óta nem tud hol játszani, mások sok lehetőséget láttak benne, hogy mi mindenre tudnák hasznosítani a házak közötti területeket. Azonban az elutasítók között az általános vélemény az volt, hogy a terület hasznosítását illetően a lakóközösség nem tudna megegyezésre jutni, ezáltal a terület csak konfliktusokat szülne. Ezért alapfeltétele a szcenárió működésének egy jó házközösség, ahol a lakók közösen döntenek és használják a kert területét. A kert fenntartását, gondozását vállalják, felosztják egymás között a feladatokat, s így egy aktív lakóközösség alakul ki.

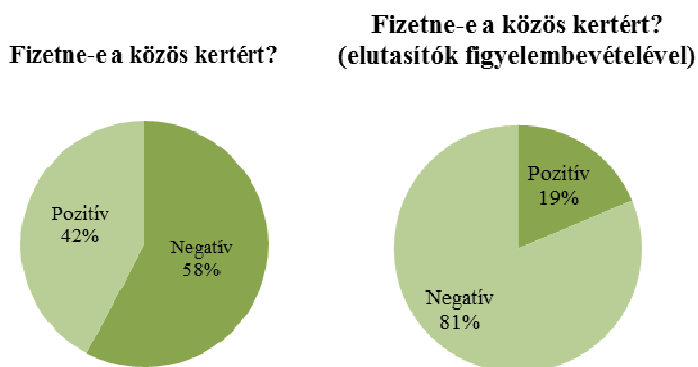
A megkérdezettek 33%-a nyilatkozott pozitívan arról, hogy a két ház között házközösség által gondozott kert létesüljön, míg 35% negatívan. Ha az elutasító válaszadókat is figyelembe vesszük negatív válasszal, akkor a negatív válaszok (67%) a pozitív válaszok (33%) kétszeresét teszik ki. Tehát elmondható, hogy ez az alternatíva kevésbé volt népszerű a megkérdezettek körében. (32-33. ábra>)

Az alternatíva kérdéseire választ adók 42%-a fizetne havonta 1000 forintot az önkormányzatnak a terület bérletéért, a maradék 58% költségmentesen szeretné volna igénybevenni a területet. Ha a fizetési hajlandóság esetében is negatív válasszal figyelembe

vesszük az elutasító válaszokat, akkor a fizetési hajlandóság sokkal kisebb mértéket mutat (19%). (34-35. ábra)

32-33. ábra: A közös kert alternatíva elfogadhatósága a válaszadók körében

34-35. ábra: Fizetési hajlandóság a közös kert szcenáriójára

A lakóközösség által gondozott közös kert alternatívája érte el a harmadik helyezést a szimpátia-sorrendben: átlaga 2,35, mely érték nem sokkal marad el a parkolótól (0,06) és az első helyezett jelenlegi helyzettől (0,33).

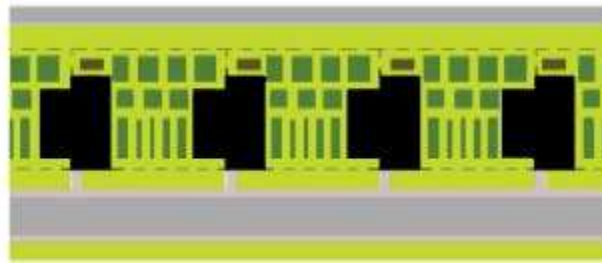
3.2.4. Magánkertek

Alternatíva ismertetése

A négyféle alternatíva közül ebben a fejlesztésben a legnagyobb a felelősségvállalás mértéke. A szcenárió elsődleges célja, hogy a panelben élő lakosság is élvezhesse a saját kert adta lehetőségeket. Sikerességét nagyban befolyásolta, hogy Ajka peremterületein már léteznek ilyen parcellák, amelyeket a városlakók évi 3-4000 forint saját költségre bérelhetnek az önkormányzattól.

Ebben programban nincs házközösség általi korlát, a bérelt területeken teljes egészében megvalósulhat a „kertés panel” víziója. A területet a lakók a közös költség havonta 500 forintos növekedésével, bérelhetik az önkormányzattól, saját használatra. Ezek a 30-40

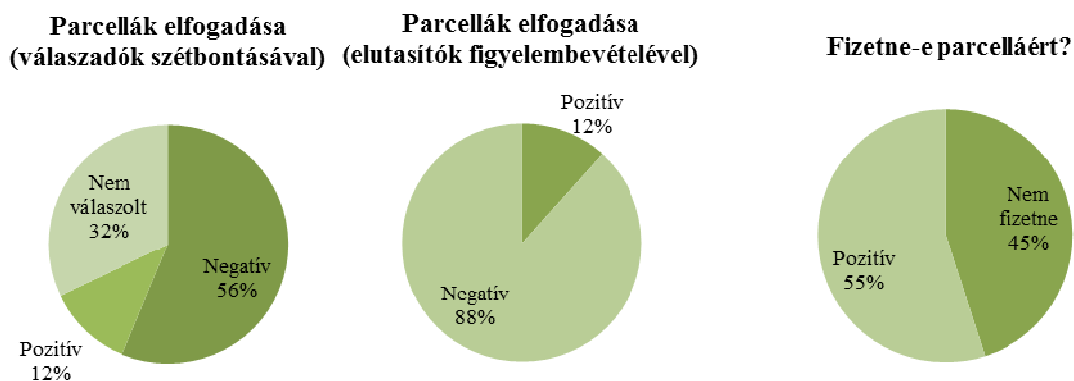
m²-es kertek rekreációra, dísnövény tartására és akár zöldség- és gyümölcstermesztésre is alkalmasak lehetnek. (36. ábra)

36. ábra: A magánparcellás szcenárió alaprajzi sémája

Adatok kiértékelése

A lehetőségek közül ezt az alternatívát választották a legkevesebben, mivel a város peremterületein és az akcióterülethez is közel sok parcellabérleti lehetőség adott a városlakók számára. Azonban így is volt olyan a területen élők között, aki meglévő parcellája mellé, még bérelt volna a házak közötti területből is egy parcellát. Azonban sokan (56% ill. 88% az elutasító válaszadók figyelembevételével) a felelősségvállalás ezen szintjét már nem vállalták volna, így nemleges választ adtak ezen szcenárió elfogadhatóságára. (37-38. ábra) A megkérdezettek 12%-a szerette volna, hogy a két ház közötti területen parcellák létesüljenek. A támogató válaszadók további 55%-a fizetett volna havonta 500 forintot a terület igénybevételéért. (39. ábra)

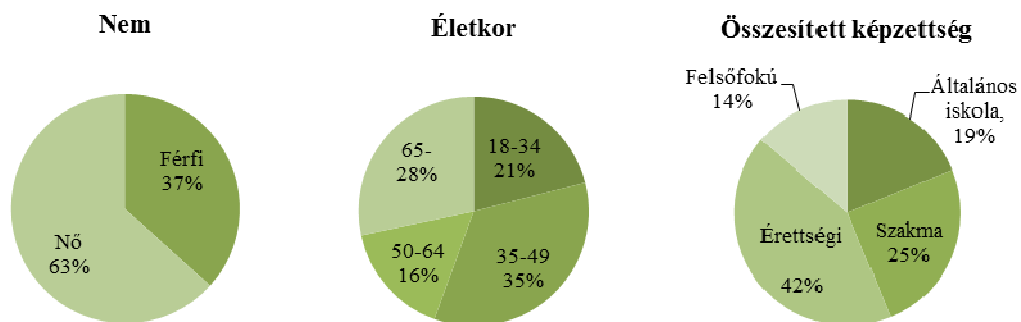
37-38. ábra: A magánparcellák alternatíva elfogadhatósága; 39. ábra: Fizetési hajlandóság a parcellákért

A terület átlaghelyezése 3,15 lett, azaz ezt az alternatívát tartotta a lakosság a legkevésbé szimpatikus fejlesztési alternatívának a négy közül.

3.3. Az értékelés egyéb szempontjai

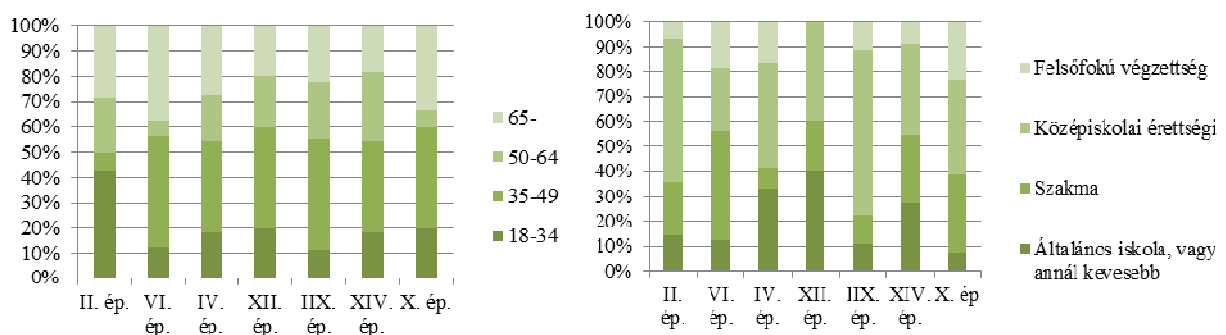
3.3.1. Demográfia

Az adatokat demográfiai jellemzők szerint is kiértékeljük. A legtöbb válaszadó nő volt (63%), ez talán azzal is magyarázható, hogy a mintavétel során (10h-17h) ők tartózkodtak többen otthon. (40. ábra) Az életkort tekintve a megkérdezettek 22%-a 18–34 éves, 35%-a 35–49 éves, 16%-a 50–64 éves, 28%-a 65 év feletti volt. (41. ábra) A kiértékelés során megfigyelhettük, hogy a vizsgált területen, magas az idősebb lakók száma, ez is alátámasztja az IVS azon állítását miszerint a fiatal lakosok aránya egyre csökken.

40-42. ábra: A teljes minta nem-, kor- és képzettség szerinti eloszlása

A lakók végzettségét tekintve 19%-nak volt általános iskola vagy annál alacsonyabb végzettsége, 25%-nak szakképesítése, további 45%-nak középiskolai, és a maradék 14%-nak felsőfokú végzettsége. (42. ábra) Ezt a kiértékelést általánosan, és házanként is megtettük. Erre azért is volt szükség, mert így pontosabb képet kaptunk a hét tömb lakossági összetételéről, így a válaszadások mikéntjét akár összefüggésbe tudtuk hozni a nemmel, korral és végzettséggel. (43-44. ábra)

43-44. ábra: A minta kor- és végzettség szerinti eloszlása épületenként

3.3.2. Egyéb összefüggések

A kiértékelés során kapcsolatot kerestünk az alternatívák népszerűsége és a végzettség között. Azt tapasztaltuk, hogy a középiskolai és szakképesítésű végzettségűek körében volt a parkoló kialakítása a legkedveltebb megoldás, míg a felsőfokú és az általános iskola vagy annál alacsonyabb végzettségűeknél a legnépszerűtlenebb.

További összefüggéseket kerestünk az alternatívák népszerűsége és a lakók kora között. A középkorúak körében a legnépszerűbb alternatíva a parkoló létesítése volt az adott területen, azonban a jelenlegi helyzet megtartását a legtöbben a nyugdíjasok körében támogatták. Jól látható a diagramon a két terület élénkpiros színű, ott ahol lényeges összefüggést láthatunk. Ez azért is nagyon fontos, mert alapvetően inkább a fiatalabb korosztály számára vált lényeges kérdéssé a fejlesztés, az idősebbek körében már az elutasítás, a közömbösség, és a jelenlegi helyzet megtartásának szükségessége vált fontossá. (45. ábra)

Kérdőívek alapján ki tudtunk számítani az egyes alternatívák átlagpontszámait a kor és a végzettség függvényében. Ezek a diagramok szintén igazolják az összefüggést, miszerint a nyugdíjasok egyértelműen a jelenlegi helyzet mellett döntöttek. A fiatalok és a középkorúak viszont döntően a parkoló és közösségi kert kialakítását választották. A felsőfokú végzettségűek körében a jelenlegi helyzet megtartása és a parkoló kialakítása a legkedveltebb. (46. ábra)

Az alternatívák szintenkénti népszerűségét is vizsgáltuk. Ebből a kiértékelésből következtettünk arra, hogy a parkoló létesítését főként a felsőbb emeleteken választották. A vizsgálat során a középső épületek földszinti lakóitól megtudtuk, hogy az ablakuk alatt már meglévő parkolók miatt állandó konfliktusok alakultak ki a felsőbb emeleteken lakókkal. A földszintes lakások lakói szerint főként a parkoló közelsége, a zaj és a szagok a probléma forrásai. (47. ábra)

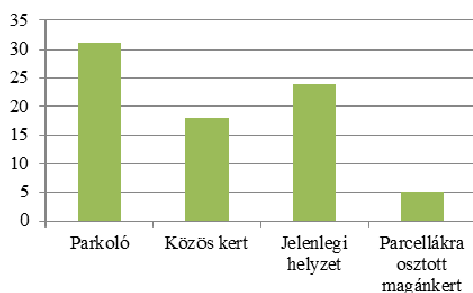
Legfontosabbnak vélt fejlesztés/ Kor	18-34	35-49	50-64	65+
Parkoló	6	12	6	5
Közös kert	5	7	3	3
Jelenlegi	4	6	4	11
Parcella	2	1	0	2
Nem válaszolt	0	1	0	1

Legfontosabbnak vélt fejlesztés/ Végzettség	Általános iskola	Szakma	Középiskolai értelmezési	Felsőfokú
Parkoló	4	10	12	4
Közös kert	2	4	10	2
Jelenlegi	5	6	9	5
Parcella	4	0	1	0
Nem válaszolt	0	0	2	0

Legfontosabbnak vélt fejlesztés/ Emelet	fz	1	2	3	4
Parkoló	1	3	7	15	4
Közös kert	4	3	5	0	3
Jelenlegi	5	2	9	11	2
Parcellák	2	1	1	1	1

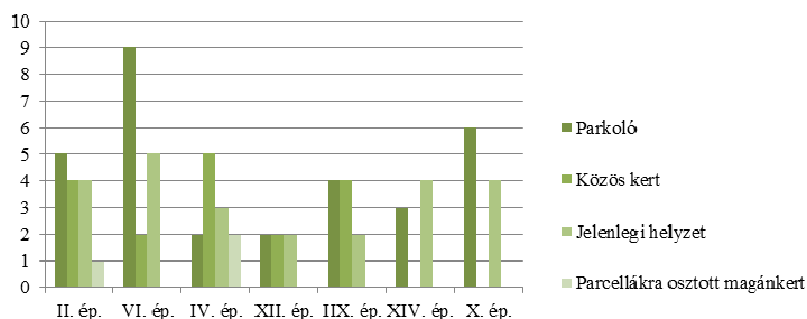
45-47. ábra: Az egyes alternatívák, mint legfontosabbnak vélt fejlesztések „többdimenziós eloszlásai”

Az értékelésnél megnéztük azt is, hogy az egyes scenáriókat milyen számban és arányban találták a legszimpatikusabbnak vélt fejlesztésnek a válaszadók. (48. ábra) Összesítésben a parkoló lett így a leginkább vonzó fejlesztési alternatíva, majd a jelenlegi helyzet megtartása, majd a közös kert kialakítása, s végül a közterület magánparcellákra való felosztása.

48. ábra: Legfontosabbnak vélt fejlesztések számossága az egyes alternatívákra

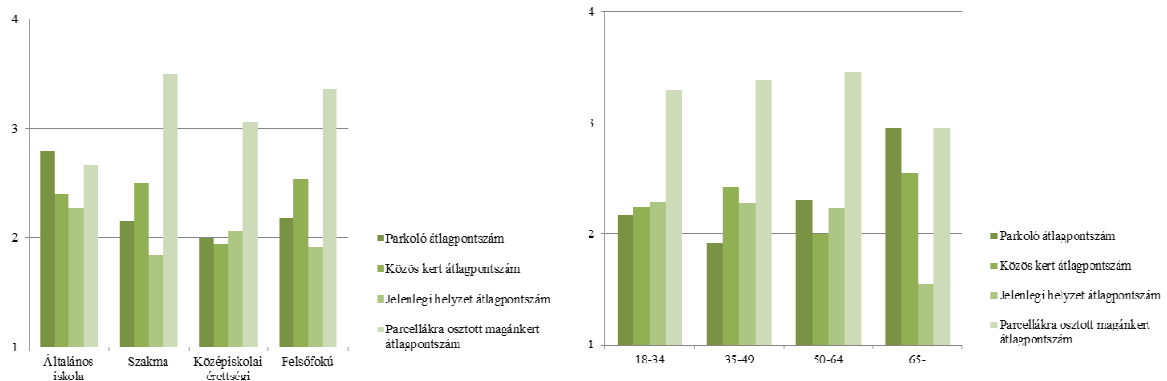
Az alternatívák ilyen jellegű összehasonlítását – „sikerességét” – kiértékeljük házanként is, így megtudtuk, hogy házanként melyik lakóközösség melyik scenáriókat preferálta az adott területen. Ezekből is kitűnik, hogy a szélső épületek lakói körében a parkoló scenáriója sokkal vonzóbb, míg a közös kert scenáriója kevésbé vonzó alternatíva, mint a középső épületek lakói között. (49. ábra)

49. ábra: Az egyes alternatívák, mint legfontosabbnak vélt fejlesztések számossága épületenként

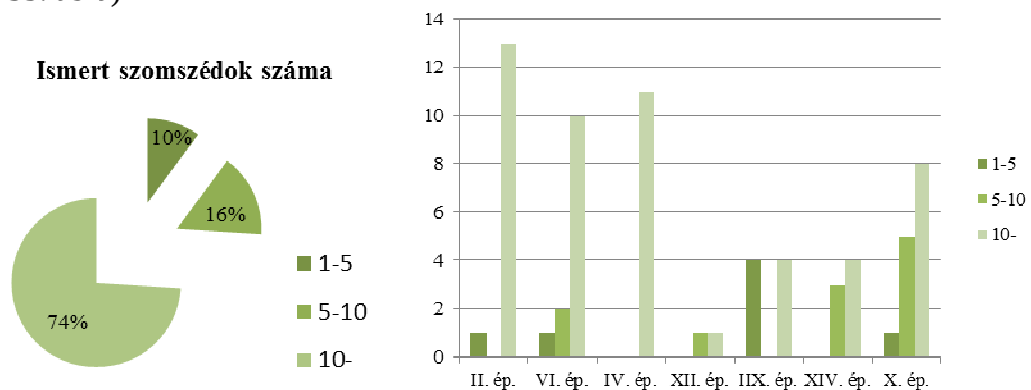
Az alternatívák támogatottságának összehasonlítását kor és végzettség szerint olyan módon is értékeltük, hogy milyen szimpátiasorrendet állítottak fel a válaszadók a különböző scenáriók között. Így a legkevesebb átlagpontoszámot kapott fejlesztés a legsikeresebb, mivel az áll közelebb az abszolút első helyhez. Az így kapott minták között általánosságban döntő különbséget nem találunk, csak az általános iskolai végzettségük illetve a 65 év feletti válaszai térnek el: a legalacsonyabb iskolai végzettségbe sorolt válaszadók esetében a magánparcellák kevésbé rossz helyen állnak, mint a többi szegmens esetében, illetve az ő szegmensükénél a legalacsonyabb parkoló támogatottsága is. Továbbá a 65 év feletti mintája szintén eltér a többi korosztályétól, mivel itt a jelenlegi helyzet megtartása magasan a

legnagyobb számban leginkább támogatott fejlesztés; illetve a parkoló támogatottsága jóval alacsonyabb, mint a többi korosztály esetében. (50-51. ábra)

50-51. ábra: Az egyes fejlesztések támogatottságának sorrendi pontszáma korra és végzettségre lebontva

Végül a kérdőív második kérdése került kiértékelésre, amely a szomszédok egymással való kapcsolatát írja le. A megkérdezettek 74%-a ismeri a házközössége10 vagy annál több tagját, továbbá 16%-a ismer 5-10 szomszédját, s a maradék 10%, frissen beköltözött, vagy alig tartózkodik otthon, így kevéssé ismeri szomszédjait (0-5 szomszédot ismer). Ezt a vizsgálatot házanként lebontva, láthatjuk, hogy mely tömbökben jobb egy jó házközösség kialakulásának esélye. (52-53. ábra)

52-53. ábra: A válaszadók által ismert szomszédok számának aránya összesítésben és épületenként

4. Ajkai vizsgálat tanulságai

4.1.A lakossági reakciók értékelése Ajkán

A lakosság reakciója egy fejlesztési alternatíva kapcsán kétféle lehet: támogató vagy elutasító. A támogatás vagy elutasítás okait további két-két alcsoportra oszthatjuk.

Elméletünk és felmérési tapasztalataink alapján a támogatás oka alapulhat belső vagy külső érdeken. A belső érdeken alapuló támogatás azt jelenti, hogy a válaszadó azért támogatja, helyesli az adott fejlesztési alternatívát, mivel a saját értékrendjében pozitív helyen áll az a bizonyos fejlesztés: szüksége van rá, funkcionálisan indokoltnak tartja, kedvező számára, nyereséget szerezhethet belőle. Ezzel ellentétben a külső érdeken alapuló támogatás háttérében olyan döntés áll, mely nem a válaszadó konkrét saját érdekeit tartja szem előtt, hanem annak a közösségnek (család, rokonok, barátok, szomszédok, párt) az érdekét, melyhez kapcsolni tudja az adott fejlesztési alternatívát.

Az elutasítás okát szintén két alcsoport alkotja: a belső motiváció és a külső motiváció. A belső motiváción alapuló elutasítás esetében a válaszadó azért nem egyezik bele a fejlesztésbe, mert úgy véli számára ez a kérdés/alternatíva érdektelen, közömbös vagy rossz ötletnek tartja. A külső motiváción alapuló elutasítás lényege, hogy a nemleges döntés oka a közösségbe vetett hit hiánya: gyakorlatilag nem tartja reálisnak, elképzelhetőnek, hogy az aktuális szociális környezetében a fejlesztés megvalósuljon.

54. ábra: A lakossági reakciók modellje

Fontos megjegyeznünk, hogy bizonyos ritka esetekben a támogatás esetén az érdekek, illetve az elutasítások esetén a motivációk milyensége (külső-belső) nem egyértelműen eldönthető, vagy összetett. Így a fentiekben ismertetett kategóriáknak egy szűk metszetét képzik az ilyen jellegű válaszok.

A válaszok ilyes fajta csoportosítása, értékelése akkor lehet indokolt, mikor direkt módon rákérdezzük, hogy egy bizonyos fejlesztést elfogadhatónak, jónak vagy elképzelhetőnek tart-e a válaszadó.

Amennyiben a kívánt eredménytől eltérő válaszokat kapunk, azaz nagyobb az elutasítás mértéke, mint a támogatásé, mérlegelni kell a támogató és elutasító válaszok okait. Sokszor magától értetődően a külső motiváción alapuló elutasítások átalakíthatóak támogatássá, amennyiben a válaszadó meggyőződhet arról, hogy a fejlesztés a saját lakóközösségében igenis realizálható. Ennek egyszerű eszköze a közösségépítés, a lakóközösség összekovácsolása akár már egy egyszerű közös cél megfogalmazásával.

Az ajkai felmérésünk alkalmával azon kérdéseinkre adott válaszok, melyekben azokat kérdeztük, hogy fizetnének-e az alternatíváért, vagy egyáltalán elfogadhatónak tartják-e az adott fejlesztést, két kimenetelt mérlegeltük. Így a nemleges válaszokat két további csoportra osztottuk fel: az olyan elutasító válaszokra, ahol a NEM a fejlesztésre magára vonatkozott, illetve ahol a NEM egy általánosabb érdektelenséget fejezett ki. Ezeket természetesen nem tudtuk egzakt módon megítélni, viszont egy relatíve jó becslést tudunk kimutatni arról, hogy az elutasítások körülbelül mekkora arányban külső motiváción alapulnak. Az elfogadás okát nem azonosítottuk be a két említett csoportba, mert az értékelés szempontjából kevésbé voltak érdekesek.

Az általunk felvázolt alternatívákra a "becsléseink" alapján következő eredmények születtek:

Alternatíva/Támogatottság	Elfogadó +	Elutasító (külső) -+	Elutasító (belső) --	+ és -+ összesen
1. (jelenlegi)	37%	34%	29%	71%
2. (parkoló)	41%	30%	29%	71%
3. (közös kert)	33%	32+	35%	65%
4. (parcella)	12%	32%	56%	45%

1. A közös költség 300Ft-os emelkedésével hozzájárulna-e ahhoz, hogy a két ház közötti park jelen állapotában maradjon? (kérdőív 4. kérdése)

2. Elfogadhatónak tartaná, hogy a két ház között parkoló létesüljön? (kérdőív 5. kérdése)

3. Elfogadhatónak tartaná, hogy a két ház között közös kert létesüljön? (kérdőív 10. kérdése)

4. Elfogadhatónak tartaná, hogy a két ház között magánkertek létesüljön? (kérdőív 12. kérdése)

A fenti adatokból kivehető, hogy az elutasító válaszadóknak általában nagy része külső motiváció miatt válaszolt nemlegesen. Ezen csoport meggyőzésével sokkal eredményesebbé tehetőek az egyes alternatívák.

4.2.A megoldás szükségessége

A települések területgazdálkodása – ezen belül a közterületek fejlesztése és monitoring-rendszere – a települések fenntarthatósági indikátor-rendszerének egyik alapja. Ez azt jelenti, hogy ahogyan a városok területüket felhasználják és fejlesztik, döntően befolyásolhatja egy város fenntarthatóságának mértékét. Ezen túlmenően természetesen számos egyéb indikátor befolyásolja ezt a értéket.²⁰

Azért is fontos tehát a közterületekkel és azok funkciógazdag és költséghatékony kialakításával foglalkozni, mert a települések fenntarthatóságának mértéke nagyban befolyásolja a település egészének megítélését és a város-imázst. Ez különösen érdekes kérdés az olyan városok esetében, mint Ajka, melynek vezetése könnyen szembesülhet olyan urbanisztikai, városszociológiai problémákkal, mint a zsugorodás vagy a migráció.²¹

Azt gondoljuk, hogy Ajka építészeti adottságaiból adódóan könnyen javíthat fenntarthatósági értékein, ha megfelelő hangsúlyt fektet a belvárosi közterületek újradefiniálására és funkciógazdagítására. Ebben a folyamatban fontos szerep juthatna a helyi lakosságnak, mellyel egy ilyen jellegű projekt identitás- és felelősségnövekedést is eredményezhet a közösségben. Az alábbiakban ennek a folyamatnak az elméleti megalapozását szeretnénk közölni, és néhány már jól működő projektet bemutatni.

4.3.Tanult tehetetlenségtől a tanult optimizmusig

Ebben a fejezetben arra keressük a választ, hogy az ajkai válaszadóink vajon miért voltak ilyen nagy arányban érdektelenek a közvetlen lakókörnyezetükre vonatkozó fejlesztéseket illetően. Pallai Katalin szerint nem meglepő, hogy ilyen sokan elutasítóak voltak, mivel véleménye szerint rossz az a hazai gyakorlat, miszerint előre felvázolt fejlesztési alternatívákról kell a lakosságnak döntést hoznia. Szerinte ilyen esetben várható a lakosság inaktivitása. A participációs tervezési folyamatokban Pallai szerint pontosan az a kihívás, hogy hogyan lehet a lakosság hozzáállását pozitív irányba előmozdítani.²² A participációs elméletek szerint a lakossági hajlandóság mérésének módszere, majd az fejlődési-fejlesztési folyamat metodikája nagyban befolyásolja az eredményeket.

A participáció mellett más tudományágakban is próbáltunk választ találni azon kérdéseinkre, hogy mi lehet az oka a lakosság ilyen mértékű elutasításának és/vagy inhomogenitásának a lakóhelyükhöz kapcsolódó közterületek fejlesztése kapcsán. A

²⁰Szabó Julianna: A települési fenntarthatóság mérése In: Budapest 2050 - a belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei, BME Urbanisztika Tanszék p 94

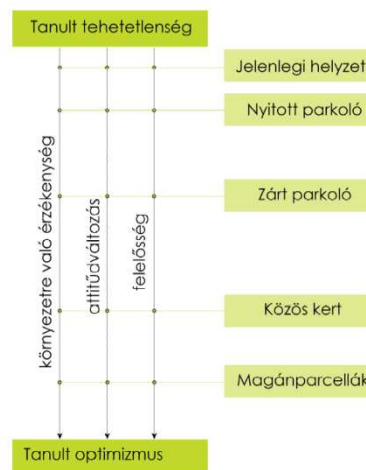
²¹ Szabó Julianna: A települési fenntarthatóság mérése In: Budapest 2050 - a belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei, BME Urbanisztika Tanszék p 96

²² A Pallai Katalinnal készített szakmai interjú alapján

környezetpszichológiában találtunk egy konkrét fogalompárt (a tanult tehetetlenséget és a tanult optimizmust), melyek talán szintén segítenek adekvát válaszokat találni kérdéseinkre.

Martin Seligman, amerikai kísérleti pszichológus 1975-ben definiálta a tanult tehetetlenség fogalmát. Seligman kísérleteivel bebizonyította, hogy a tehetetlenség, mely a depresszió okozója vagy következménye is lehet, tanult dolog. Híressé vált állatkísérleteiből azt szűrte le, hogy ha az egyént sorozatosan negatív ingerek (elutasítás, stressz stb.) érik, egy idő után feladja, hogy azokat elhárítsa (még ha azok elkerülhetőek is lennének), mert arra a meggyőződésre jut, hogy nem képes ezeket az ingereket befolyásolni. A jelenség ellenpólusaként Seligman később megalkotta a tanult optimizmus fogalmát is, melynek lényege, hogy az egyén nem adja fel a negatív ingerek ellen való küzdelmet, és ennek jegyében a sikerességre, eredményességre fókuszál.²³²⁴

Azt nem tudjuk megítélni, hogy pszichológiai értelemben a saját felmérésünk eredményére a tanult tehetetlenség jelensége milyen pontosan alkalmazható, viszont egyértelműnek tűnik, hogy összefüggésbe, analógiába hozható a fogalommal. Ajkán sok olyan választ kaptunk, melyben egy-egy alternatívát külső okokra hivatkozva (rossz lakóközösség, jövőkép hiánya stb.) utasítottak el válaszadóink. Ezek a válaszok azt sugallták, hogy nem a fejlesztéssel volt problémájuk, hanem nem tartották reálisnak a scénáriók kivitelezhetőségét, megvalósíthatóságát ezen külső okok miatt. (55. ábra)

55. ábra: Az egyes fejlesztési alternatívák megjelenítése a tanult tehetetlenség-tanult optimizmus skálán

A felvázolt, kérdőívben lekérdezett fejlesztési alternatívákat úgy építettük fel, hogy könnyen pozícionálhatóak legyenek egy fiktív tanult tehetetlenség - tanult optimizmus skálán. A tanult tehetetlenséghez kapcsolható lakossági attitűd a saját felelősség mellőzése, ezzel egyidejűleg az önkormányzat felelősségének elismerése a közterületek fenntartásában. Míg a

²³ Mérő László: Seligman példája – Magyar Narancs

²⁴ AuthenticHappiness: Positive Health

tanult optimizmusához kapcsolódó lakossági attitűd a saját felelősség beismerése és felvállalása az önkormányzat segítségével, hozzájárulásával. Ezen skálán a jelenlegi helyzet áll a legközelebb a tanult tehetetlenséghez, közel hozzá található a parkoló létesítése. A tengely másik végén található fejlesztési alternatíva a közös kert és a magánkertek kialakítása. Az utóbbi alternatívák esetében sokkal nagyobb lakossági felelősségvállalásról van szó: a kertek gondozása energia és anyagi befektetést jelent a lakók számára. A megoldást az jelentené tehát, ha a lakosság felelősséget tudna vállalni a környezetéért, és nem elvárná az önkormányzat részéről azok fenntartását, fejlesztését. Máshogy fogalmazva a lakosság kollektíve a "tanult tehetetlenségből" a "tanult optimizmus" állapotába mozdulna elő. A felmérési tapasztalataink szerint viszont a lakosság nagy részének még ma is az a meggyőződése, hogy a közterületek fejlesztésébe nincs beleszólása, mivel ez teljesen az önkormányzat jogköre és felelőssége.

A probléma orvoslásához és a fenntarthatóbb városi terület-felhasználás eléréséhez véleményünk szerint első lépésként a lakosságnak kell bebizonyítani, hogy van jogköre a témában, és vállalhat felelősséget a közterületekért. Ahhoz, hogy ennek a folyamatnak a menetét könnyebben megfogalmazhassunk a következő alfejezetben olyan kortárs városépítészeti példákat mutatunk be, melyeknél a lakosság valamilyen formában felelősséget vállalt a közterületekért. Ha ezeknél a projekteknél megtaláljuk azokat egy-egy fontos momentumát közelebb kerülhetünk ahhoz a metódushoz, mely segítene elindítani a lakossági részvételen alapuló közterület-fejlesztést Ajkán.

5. Lakossági részvételen alapuló közterület-fejlesztések

Az ajkai eredményeink tükrében megvizsgáltunk egyéb már megvalósult és jól működő közterület-fejlesztéseket, melyeknél a helyi lakosság valamilyen formában aktívan részt vett a folyamatban. Annak ellenére, hogy a participáció elmélete és gyakorlata is relatíve fiatal műfaj a várostervezés és városfejlesztés eszköztárában, Budapesten az elmúlt években megjelentek olyan kezdeményezések és közterületi beavatkozások, melyek az aktív participáció jelenlétét igazolják.

Ezek a projektek rendkívül különbözőek lehetnek, összevetésük még tanulságokkal szolgálhatnak. A participációs elméletek egyik híres nemzetközi szakembere, Nick Wates szerint azok a fejlesztések, ahol a helyiek részt vesznek és kollaborálnak a szakemberekkel, nagyon különböznek egymástól: minden esetben hely és szituáció-specifikusak, így nem adható egy átfogó „recept arra, hogy hogyan participáljunk”.²⁵

Ahhoz, hogy valóban tanulságul szolgáljanak a hazai példák ismertetései szükségszerű felületesen áttekinteni azokat a participációs elméleteket, melyek megalapozták és lehetővé tették a közös gyökerű különböző módszerek alkalmazhatóságát a városfejlesztésben. Az 1960-as évek végén az USA-ban jelent meg az igény és társadalmi nyomás, mely alapján a civil társadalom beleszólni kíván a környezetének alakításába, annak fejlesztésébe.²⁶ Ezt az igényt később megalapozták olyan széles körben elterjedt elméletek, mint az Arnstein-létra, vagy a Skeffington-jelentés. Idővel a participációs fejlesztések elterjedtek mind az USA-ban, mind Európában.

5.1. Néhány gondolat a participációs elméletekből

Skeffington (1969)

"Megszületett a Skeffington jelentés, amely rámutat a szakmai tervezés (a bizalom és a célorientáltság) valamint a radikális közösségerősödés együttes fejlődésére...felhívja a figyelmet arra, hogy az egyes csoporthoz sem tartozóknak is biztosítani kell a részvételt, informálással párbeszédet ösztönzésével, a hatalomra való ráhatással."²⁷

²⁵Éléonore Hauptmann, Nick Wates: Concertation citoyenne en urbanisme – La méthode du Community Planning, éd. Yves Michel, p 10

²⁶Éléonore Hauptmann, Nick Wates: Concertation citoyenne en urbanisme – La méthode du Community Planning, éd. Yves Michel, p 14-20

²⁷In: Dömötör Tamás: Közösségi részvétel a területi tervezésben p 29

Arnstein (1969)

"...a lakossági részvétel lehetséges módjait egy (egydimenziós) létrával ábrázolja - A Ladder of Citizen Participation (a szerzők) -, amelynek saját megfogalmazása szerint voltaképpen csak a legfelső három szintje jelenti a valódi lakossági részvételt, az ez alatti szintek annak csak valamilyen formális modelljét mutatják, ám ez utóbbiak között is többféle módon alakulhat a lakosság megjelenése a tervezési folyamatban."^{28,29} (56. ábra)

A részvétel típusa	Részvételi modell (létrafok)	Példák
Proaktív részvétel „bevonás”	Polgári ellenőrzés	Közösség által ellenőrzött szervezet
	Küldötti ellenőrzés	Elsődlegesen jogi alapú döntéshozatal (jogi személyek)
	Partnerség	Tárgyalásos döntéshozatal, a résztvevőket kompenzálják
Reaktív részvétel „bemenet”	Kiengesztelés	Polgári tanácsadó testület – gyakran testület vagy hatalom (= döntési kompetencia) nélkül
	Párbeszéd	Lakossági fórumok alapján megjelenő ötletek – megvalósulási garancia nélkül
	Tájékoztatás	A jogok ismertetése – első, de gyakran felszínes lépés a részvételhez
Nem-részvétel	Terápia	Hatalomnélküliség – az együttműködés vagy illeszkedés hiánya, részvételnek álcázott csoportterápia
	Manipuláció	A rendszerhez gépiesen alkalmazkodó csapat (megbízó, tervező) és PR – a részvétel elkerülési lehetőségeinek keresése

56. ábra: Az ún. „arnsteini létra”, a participációs elméletek egyik alappillére

Healey (1997)

"...a közösségi tervezés (vagy kollaboratív tervezés – ahogy ő nevezi – tárgya, hogy hogyan tudnak a helyi közösségek szerveződéseik hozzájárulni a közösség lakókörnyezetének javításához."³⁰

Warbuton (2004)

"...az 1960-as évek Nagy-Britanniájában a közösségfejlődést a demokratikus fejlődés és az ideológiai elvek változása mellett egyéb hatások is befolyásolták:

- a jóléti államban a folytonosan életszínvonal és a szegénység között érzékelhető szakadék mélyülése,
- a városi közbiztonság romlása, növekvő bűnözés,
- a közösségi szolgáltatások sikertelen működtetése,
- az emberjogi és feminista mozgalmak terjedése."³¹

Creighton (2005)

"A participáció gyakorlása folyamatos kihívást jelent, hogyan lehet a demokrácia ideáljait lefordítani praktikus intézkedésekké, ugyanígy kihívás a közösségi részvétel elméletének lefordítása a mindennapos interakciók kemény valóságára."³²

²⁸In: Csanádi – Csizmady – Kocsis – Kőszeghy – Tomay: Város Tervező Társadalom p 410

²⁹In: Dömötör Tamás: Közöségi részvétel a területi tervezésben p 47

³⁰In: Gábor Péter: Szabadtérépítészeti koncepció közöségi részvétellel Angyalföldön (Építészfórum)

³¹In: Dömötör Tamás: Közöségi részvétel a területi tervezésben p 28

³²Kukucska Gergely: Participativitás és építészet - első beszámoló p 2

5.2. Hazai lakossági részvételen alapuló fejlesztések

5.2.1. Százados út – Tisztes u. – Osztály u. – Stróbl Alajos u. tömbbelső fejlesztése

Az első lakossági részvételen alapuló közterület-fejlesztési példánk egy Budapest VIII. kerületében található kisebb lakótelep, mely két hasonló tömbből áll. Az egyik tömb a Stróbl Alajos utca – Százados út – Hős utca – Osztály utca, a másik a Hős utca – Százados út – Tisztes utca – Osztály utca által határolt területen helyezkedik el. Mindkét blokk egyenként 6 darab különálló paneles szerkezetű többlakásos társasházból áll, melyekben összesen 200-200 lakás található. (57. ábra)

A közterület-fejlesztési beruházásról a házak közös képviselőivel, a lakókkal, valamint az épületekben található kisboltok alkalmazottaival készítettünk interjúkat. Ezen beszélgetésekből nyilvánvalóvá vált, hogy a fejlesztéssel a közösség egyhangúan egyetértett, nem kellett komolyabb ellenállással, konfliktussal megküzdeni. A döntés egy közgyűlési határozat által született meg, tehát egy belső kezdeményezés volt a lakók részéről. Itt tehát adott volt egy jól működő, erős egységet alkotó, összetartó lakóközösség, melynek a közterület-fejlesztéshez való hozzáállása a korábban említett fiktív tanult tehetetlenség – tanult optimizmus skálán az utóbbi irányába mozdul el. Az itt lakó közösség felelősséget vállal saját környezetéért, időt, pénzt és energiát fektet a terület gondozásába, fenntartásába, mert úgy gondolják, hogy ez számukra is kedvező, hiszen így olyan panelben lakhatnak, melyhez magánkert tartozik.

57. ábra: Légi fotó a tömbbelsőről (Google)

A projekt végrehajtását közel 8-10 éve kezdték. Az első lépést jogi úton kellett megtenni a közterek magántulajdonba helyezésével, kisajátításával, melynek eredményeként osztatlan, közös tulajdonba került a terület. A következő lépés a tér átalakítása volt, melynek során parkot, játszóteret, parkolóhelyeket hoztak létre illetve kerítést építettek a magánszféra védelmének érdekében. Sajnos a kerítés kialakítása építészeti nem megfelelő módon történt, melyet a boltok tulajdonosai kissé nehezményeztek is, hiszen néhány szolgáltató egység észlelhetőségét jelentősen rontotta. Végül ez a kisebb hiba sem okozott komolyabb konfliktusokat, hiszen az üzletek fogyasztóinak döntő többségét a két tömb lakói alkotják.

A park fenntartási költsége évente 2,5 millió Ft, a locsolórendszer üzemeltetése évi 300-400 ezer Ft, melyhez hozzáadódik az elektromos kapuk szervizelésének és áramellátásának költsége. Az adatokat összesítve a 6 épületből álló egységre vetített összeg egy évre számítva 3,5 millió Ft, mely lakásonként 1 460 Ft-os plusz ráfordítást jelent.³³

Ez a projekt jó példája annak, hogy egy alulról kezdeményezett, viszonylag alacsony beruházási költséggel megvalósítható közterület-fejlesztés hosszabb távon is funkcionálisan jól működő és viszonylag könnyen fenntartható új területet eredményezhet. Ennek azonban alapfeltétele, hogy a beavatkozás egy már jól működő lakóközösség létrejötte után valósuljon meg. (58-60. ábra)

58-60. ábra: Néhány fénykép a fejlesztésről (parkolóhelyek, belső kert)

³³ Bartók Mária közös képviselővel készített interjú alapján

5.2.2. Országbíró sétány fejlesztése

Számos esetben nincs jelen egy az előbbi példához hasonló agilis, összetartó lakóközösség a fejlesztés előtt. Ilyen esetekben az ún. participatív tervezésen alapuló közterület-fejlesztések mutatnak jó példát. A közösségi részvételen alapuló tervezés az 1950-1970-es időszakban kezdett kibontakozni. Émile Durkheim közösségfejlesztés definíciójának változása megalapozta a folyamat szociológiai alapjait. Az első jelentősebb lépést azonban Paul Davidoff munkássága jelentette: "Álláspontja szerint a tervezés rendszerének radikálisan meg kellene változnia. Javasolta, hogy a központosított bürokrácia helyett, ahol a technikailag képzett tervezők unitárius terveket előírják a polgároknak, eredményérdekelt helyi csoportok készítsék el a saját terveket profi tervezők segítségével."³⁴ A participáció elmélete később tovább gyarapodott (Warbuton, Skeffington, Arnstein, Healey, Creighton stb.)³⁵, melyek mind más nézőpontból közelítették meg a jelenséget. Az viszont vitathatatlan, hogy napjainkra a participációs tervezés gyakorlata egyre fontosabb kérdéssé válik. Az elmúlt években Magyarországon is elindult a participáció térhódítása, így több fejlesztés is a participáció jegyében született. Ezen projektek közül az Országbíró-sétány projekt bemutatását választottuk, mert téri és szociális jellegében ez hasonlítható leginkább az általunk vizsgált ajkai területhez.

Az Országbíró sétány tervévé valósult meg, a XIII kerületben egy újabb koncepcióterv, amely közösségi programalkotással született meg. A tervezők célja egy nívós, egyedi közterületi arculat kialakítása, és annak fenntarthatóságába a lakosság együttműködésével. A felújítás során a terület rekreációs funkciókkal bővült, kiemelt figyelemmel az itt élők kikapcsolódási igényeire, szokásaira. Ezek a funkciók minden korosztály igényét egyaránt kielégítik. (61-62. ábra)

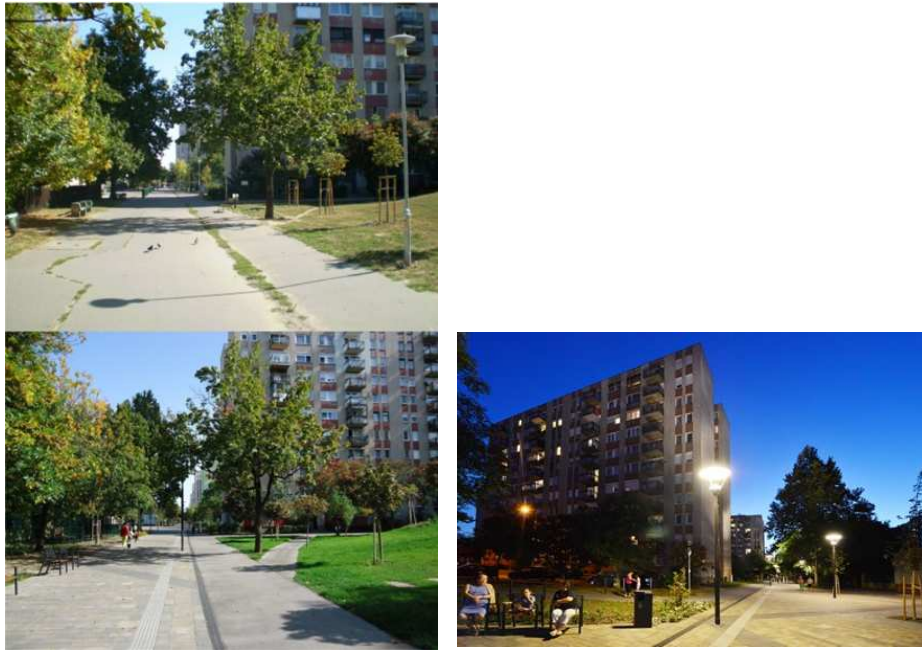

61-62. ábra: Lakossági fórum, közös bejárás

³⁴In: Dömötör Tamás: Közösségi részvétel a területi tervezésben p 28

³⁵Vö.: 5.1. fejezet

Mint már korábban említettük, egy közterület fejlesztése, pozíciójából adódóan, fejlesztési potenciált rejthet magában, ezek a fejlesztések növelhetik a terület értékét és erősíthetik a területen élők identitását. Jelen beruházás kiemelt célja volt a környék presztízsének emelése, az épületek ingatlanárainak felértékelése. Ezt építészet eszközök bevetésével próbálták elérni.

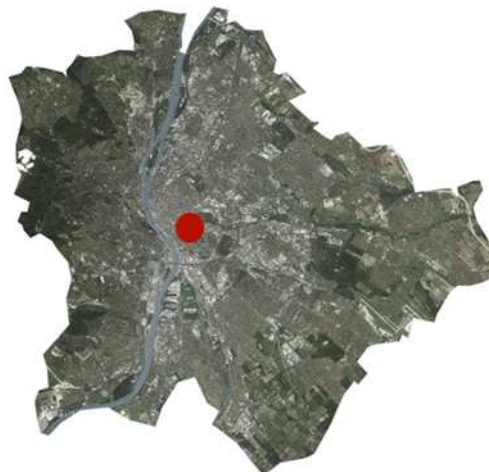
63-64. ábra: A fejlesztés előtti és a fejlesztés utáni állapot

"...A lakótelep is minőségi területté válhat."³⁶ A létrehozott sétány egészét (kb. 5200 m²) színvonalas beton díszburkolatból hozták létre, ezzel is erősítve a betont, mint újra minőségi építőanyagát, a lakótelepnek. A lakosság javaslatára görkorcsolya - kerékpár sávot hoztak létre. A gyalogos promenád mentén egymással formában és anyagban harmonizáló, telepített utcabútorok, indirekt világítású lámpatestek, és lakossági hirdető táblák kaptak helyet. (63-64. ábra)

³⁶In: Gábor Péter: Szabadtérépítészeti koncepció közösségi részvétellel Angyalföldön

5.2.3. Budapesti közösségi kertek példája: Leonardo kert

A közösség aktív részvételére szintén pozitív példaként említhetőek például az egyre népszerűbb közösségi kertek. Hazánkban a communitygardening vagy urbangardening meghonosításával a KÉK (Kortárs Építészeti Központ) kezdett el foglalkozni. A kezdeményezés lényege a kozossegi kertek.hu honlap szerint: "A városi kertészkedés különböző korú és háttérű embereket szervez közösségbe, akik a közös kertészkedés során elsajátított szemléletet az élet más területein is gyakorolják: környezettudatos, egymás munkáját megbecsülő lakói a városnak. A kertek közösségteremtő erejük és nevelő funkciójuk mellett friss zöldséggel, gyümölccsel, fűszernövényekkel látják el az őket gondozó városlakókat."³⁷

A 2011-ben indult átfogó program keretében ma már számos közösségi kert megvalósult. Egy közösségi kert indításakor egy használaton kívüli városi területre készítenek tervet, ahol a későbbiekben a helyiek kisebb parcellákon termelhetik saját veteményüket. A terv elkészítésének alapja a kertközösség toborzása, melynek közösségteremtő és fejlesztő szerepe is van. Minden egyes kertenél fontos, hogy legyen egy "gazdája", vezetője, aki a kert menedzsmentjét végzi, beleértve a kerthasználók közötti konfliktusok, a külső problémák, valamint esetleges jogi kérdések kezelését. Az ilyen projektek általában alulról érkező kezdeményezések eredményei, melyben a lakosság egy része meghatározott időre bérlő a kerthasználat jogát. A közösségi kertek további fontos jellemzőjét egy konkrét példán keresztül mutatjuk be.³⁸

A Leonardo kert 2012. május 19-én nyitotta meg kapuit a Futureal Csoport támogatásával Budapest VIII. kerületében a Tömő utca 14. sz. alatt. Az 1400 m²-es területen 88 darab egyenként kb. 7 m²-es parcellát alakítottak ki. A kert megnyitásakor 76 db parcellát osztottak ki, melyek a szomszédos Grundon történt sorsolás útján találtak gazdára. A parcellaművelők egy éves használati jogot kaptak, melyet a későbbiekben meghosszabbíthatnak. A "napkeltétől napnyugtáig" nyitva tartó kertben a haszon-, dísz- és gyógynövények termesztésére alkalmas parcellák mellett közösségi tér (bográcsozó), komposztáló, bemutató kert és tárolók lettek kialakítva a fenntarthatóság és a

³⁷In: KK: Mi ez?

³⁸KÉK: Így indíts Te is közösségi kertet (kozossegi kertek.hu)

környezettudatosság jegyében. A közel másfél éves kert tervét Király-Salgó Borbála és Kontra Dániel tervezők készítették.³⁹⁴⁰ (65-67. ábra)

65-67. ábra: A Leonardo kert alaprajzi kialakítása; néhány belső kép

A közösségi kertek napjainkban egy divatos, újszerű és környezettudatos közterület-fejlesztési alternatívát jelentenek. Ezt igazolja térbeli terjedésük: 2011 óta az ország több pontján is megjelentek ilyen kertek. Ez az "alulról jövő" alternatíva egy agilis személy vagy csoport meglétét feltételezi tehát, aki vállalja a felelősséget a területért. Az ő munkáján múlik a közösség megszervezése, és a kert további sorsának alakulása. (68. ábra)

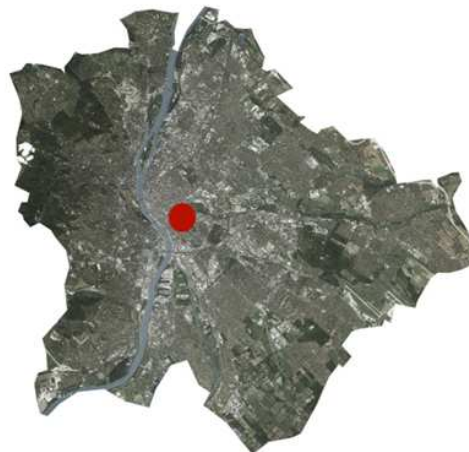
68. ábra: Generációk a közösségi kertben

³⁹ Építészfórum: Új közösségi kert nyílt a Corvin-sétányon

⁴⁰ KK: Leonardo Kert

5.2.4. Magdolna negyed rehabilitációja participációs eszközökkel

Budapest 8. kerületében a társadalmi szegregáció az elmúlt évtizedekben rohamosan megnőtt. A kerület elhelyezkedéséből adódó folyamatot erősítette a városba irányuló alacsony státuszú lakosság beáramlása, valamint a pusztai építészeti módszerekkel történő városrehabilitáció által kiszorított, halmozottan hátrányos helyzetű népesség áttelepülése. Ezt, az épített környezet degradációja kísérte, leromlott állapotú épületek, kihasználatlan területek, és a hajléktalanok megjelenése jelentette. Mindezek együttes hatására a negyed egyre inkább Budapest elszigetelődött úgynevezett krízis területévé vált.

Józsefváros vezetése 2004-ben készült 15 éves kerületfejlesztési stratégiájáról úgy döntött, hogy a kerületet 11 önálló arculattal rendelkező területi egységre osztja fel. A leghátrányosabb helyzetű negyedet Magdolna névre keresztelték, és ezzel nekiláttak a negyed arculatépítésének. A fejlesztéseket a szociális városrehabilitáció kísérleti módszereivel próbálták elérni.⁴¹

A Magdolna negyed fejlesztési irányait a 2005-ben elfogadott Józsefvárosi Közterületfejlesztési Stratégia jelölte ki, a kerület többi negyedével együtt. Ekkor indult el és máig folyamatosan tart a Magdolna Negyed Program, amely a lakosság társadalmi és fizikai életkörülményeinek apró lépésekben való javítását tűzte ki célul.⁴² Ez egy több komponensből álló integrált városrehabilitációs program keretében indult meg. A környezetalakításon kívül a programnak társadalomfejlesztési céljai is vannak, foglalkoztatási, bűnmegelőzési és civil szervezeteket támogató elemekkel. A fejlesztésnek szükséges környező kerületekhez szervesen kapcsolódnia, hogy a terület minden szempontból fenntartható városrésszé válhasson.

Korábban ilyen fejlesztési folyamatokra nem volt példa Magyarországon, ezért a fejlesztés során nem lehetett más példát figyelembe venni. Ebben az időszakban nem volt kialakult intézményi háttere a törekvéseknek. Alföldi György (Rév8) találta ki ezt a programot, ismerve az amerikai és egyéb európai rehabilitációs példákat. Ezeknek az új

⁴¹ Alföldi György: Közösségi részvétel a városfejlesztésben – a Magdolna Negyed tanulságai (Építészforum)

⁴²In: Alföldi György: Közösségi részvétel a városfejlesztésben - a Magdolna Negyed tanulságai (Építészforum)

módszereknek a használhatóságáról nincs társadalmi megállapodás, jogszabályi környezet sincs még hozzájuk rendelve, ezáltal a metódus nem egzakt, folyamatosan változó paraméterekkel és eszközökkel dolgozik.⁴³ (69. ábra)

69. ábra: Lakossági fórum a „Kesztyűgyárban”

A fejlesztés kiemelt lépéseként szerepelt a Mátyás tér és a Teleki tér megújítása. Mindkét tér nagy szerepet tölt be a józsefvárosi lakosok életében, központi funkciójuk nagy múltjuknak is köszönhető. Mára azonban egyik park sincs olyan állapotban, hogy a városi rendeltetését megfelelően betölthesse. A tervezők célja az volt, hogy életet vigyenek ezekbe a jelenleg kopár mezőszerű területekbe. A tervezési program számára fontos volt, hogy a kerület önálló, egyedi arculatú legyen. Valamint a hosszú távú célok között szerepelt a kerület élhetővé tétele, továbbá, hogy a városrész képes legyen megfelelő otthont teremteni az itt élő különböző helyzetű lakosok számára. Mindkét tér megújítása során a tervezés a Budapesti Corvinus Egyetem tájtervezőinek közreműködésével zajlott. A József utcán haladva a Mátyás teret érintve eljuthatunk a Teleki térre, amelyet főként lakóépületek határolnak. (70-71. ábra)

70-71. ábra: Tervek a Teleki tér rehabilitációjára

Pályázat került kiírásra a Teleki tér rehabilitációjára, amely során a megalakult tervezői csapat nekilátott a koncepcióterv kialakításának. A szakértői csoportban Tihanyi Dominika (Új irány), Szohr Gábor, Kovács Árpád, KristinFaurest és Alföldi György (Rév8)

⁴³ Alföldi György – Horváth Dániel: Hogyan tovább? Egy részvételi folyamat fenntarthatóságának kérdései – Tapasztalatok Budapest – Józsefvárosból In: Földrajzi Közlemények 2009. 133. 4. p 510-515

mellett sokan mások is álltak azon dolgozva, hogy kísérletet tegyenek újjáéleszteni a területet. Egy 9 hetes tervezési műhelyt írtak ki a fejlesztésre, amely a koncepcióalkotási folyamatként része volt. A kiviteli tervek csak ezután kerültek megalkotásra. A tervezők abszolút nyitottan indultak neki a tervezésnek, az első terv elkészülését lakossági fórum előzte meg.⁴⁴ Mindkét tér fejlesztése során legfontosabb a szereplők és az érdekek azonosítása volt. Az egyik legfontosabb szereplői a fejlesztésnek a köztér közvetlen környezetében élők, azaz a helyiek, akik közvetlen a térre néző lakásokban éltek. Később szükségszerű volt meghatározni a tágabb területen élőket, azaz a környékbeli lakosságot. A folyamat a lakók megismerésével kezdődött a Kesztyűgyárban egy beszélgetés keretében. Fontos volt a tervezői csapat bemutatkozása, a közös terepszemle és az ötletek begyűjtése. Az ötleteket a szakértői csoport szelektálta, és egy alapkoncepciót vázolt fel. Elkezdődött a terület elemzése az átjárási irányok tisztázása és a funkcióstruktúra kialakítása. Lényeges volt a funkciók rendszeres újragondolása és a helyszínnel való összeegyeztetése. Közösségi tervezés jelen esetben szerencsésen alakult: végül egy 12 hetes programban valósult meg. A hetek folyamán lakossági összejöveteleken kommunikáltak a tervezők, s a folyamatos visszajelzéseknek köszönhetően, olyan tervezési program alakult ki, amellyel a lakók is egyetértettek. Kezdetben körülbelül húszan, majd a hetek során harmincöten jelentek meg rendszeresen. A találkozók 3-4 órán át tartottak általában és fontos moderátori munkát és odafigyelést igényeltek a szakértők részéről. A résztvevő lakosság korosztályát tekintve rendkívül vegyes volt. Azonban minden lakos számára egyértelműen kiemelt fontosságú volt a közösségi összejövetelek helyének meghatározása a téren. Így alapkoncepcióként kialakult egy sokszínű, befogadó, toleráns park létrehozása. (72. ábra)

72. ábra: Gyerekek játszanak a felújított téren

⁴⁴ Tihanyi Dominika: Milyen legyen a Teleki tér? (Építészfórum)

Park szerkezetét erősen befolyásolja az átjárás. A keresztirányú rendszer alakítja ki a tereket. Az óvhatóság érdekében a park központi része kerítéssel lett lezárva. A tér maga a vidék és város találkozása: itt nagyon régóta piac működik. Az első tér a már meglévő piachoz kapcsolódik, egy szabadon átjárható terület, amelyet fórum térnek is neveznek. Egy bejárható pihenő felületként használható térformát is terveztek, amely egyúttal információs közeg is egyúttal, mivel magában hordozza a Teleki tér történetét. A tér továbbá áll még egy kutya-futtatóból, dombos kertből, egy rendezvény térből, amelyben tulajdonképpen a Fórum tér folytatódik egy napos pihenő színpaddal összekapcsolva. A parkban a játszótérek inkább játszókertekként lettek kialakítva, a tér szerves részeként, de nem direkt módon. Megjelent egy díszkert is, amelyben élő növények kerültek beültetésre.

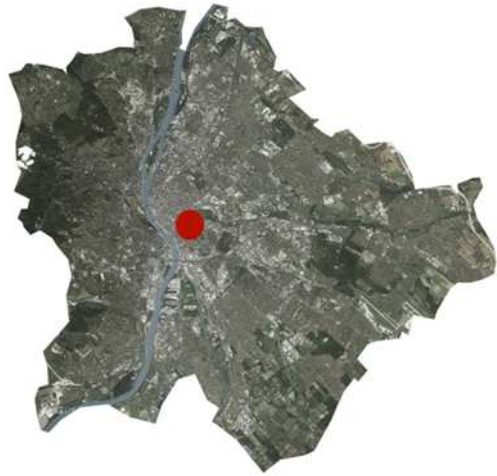
Míg az Országbíró sétány fejlesztése során felmerült, hogy a lakók végezhesék az ottani kert gondozását, s így részt vehetnek a park fenntartásában, itt erőforráshiány miatt egy civil szervezet vállalta ezt a feladatot magára.

Tihanyi Dominika szerint a lakosság bevonásával a tervezési folyamat lelassul, azonban használhatóbb tervezési program alakul ki, amely valóban megfelel az ott élők számára. A helyiek bekapcsolása egy fejlesztés életébe főként a vezetés hozzáállásán múlhat, hogy megpróbálja az embereket segíteni abban, hogy egymásra találjanak.⁴⁵

⁴⁵Tihanyi Dominika: Kreatív stratégiák és a köztéri művészet szerepe a városrehabilitációban c. DLA értekezés tézisei p 4

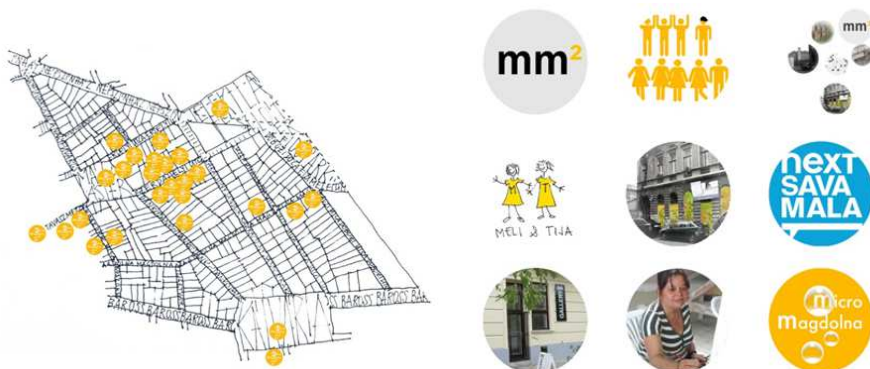
5.2.5. MikroMagdolna projekt

A Budapest Műszaki Egyetem Építőművészeti Doktori Iskolájában egyénileg szerveződtek csapatok, és választott témák keretében volt lehetőség kutatási munkákra. DimitrijevicTijana és Borsos Melinda olyan helyszínnel szeretett volna foglalkozni, ahova be tudna kapcsolódni a doktori iskola, ahol valamilyen városépítészeti problémán dolgozhatnak. Ekkor kerültek kapcsolatba Alföldi Györggyel, aki a Magdolna negyed program

keretein belül szociális városrehabilitációval foglalkozott a VIII kerületben. Feladatként négy szociális helyiség megtervezését kapták. A négy tervezési program: mosoda, szomszédsági információs központ (Dankó utca), intenzív családsegítő és –fejlesztő valamint a kirekesztett nők klubja volt.⁴⁶

Kezdetben előképeket gyűjtöttek barátkoztak a helyszínekkel, és mindeközben folyamatosan kommunikáltak a lakossággal. A koncepció lényege, hogy vegyítsék a hagyományosabb funkciókat a barátságos szociális segítséggel egy alternatív módon. Fontos megemlíteni azt, hogy nem hivatalosan, nem állami vagy intézményi keretek között tervezték ezt megvalósítani. Idővel elkészültek a kiviteli tervek is „önkormányzati tervezés” szellemében, ami azonban egy nagyon merev rendszert alkotott. Megrekedtek a fejlesztések, a tervezett helyiségek átadásai csúsztak egy évet, és közben többen kiszálltak a tervezési folyamatból.⁴⁷ (73-74. ábra)

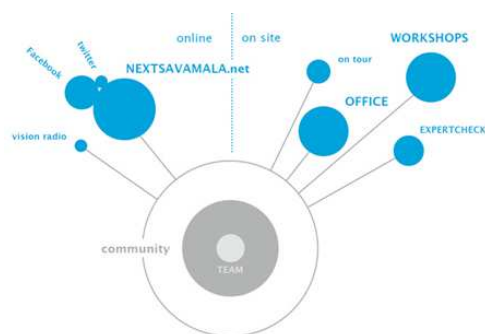
73-74. ábra: A Mikro Magdolna projekt érintett területei; logója

⁴⁶ Borsos Melinda – DimitrijevicTijana: Micro Magdolna (dla.epitesz.bme.hu)

⁴⁷ Borsos Melindával és DimitrijevicTijanával készített interjú alapján

2013 szeptemberében Borsos Melinda és DimitrijevicTijana elindították a MicroMagdolna projectet, amelynek célja belülről feltárni a negyedben élők, dolgozók, helyi szervezetek és közösségek vágyait, vízióit és igényeit a területtel kapcsolatban.⁴⁸ Továbbá a tervezők próbálták megfogalmazni az építész napjainkban folyamatosan változó szerepét a szociális városrehabilitációkban. A helyiekkel kialakult személyes viszony segítette őket a lakosság egyedülállóan nehéz helyzetének megértésében. A kezdeti célok megfogalmazását könnyítette a felismerés, hogy elmondásuk szerint hagyományos módszerekkel önkormányzati irányból nem lehetett a lakosságot megközelíteni, mert kizárólag elutasítást kaptak azoktól. Megpróbáltak elmozdulni egy, alternatív, konstruktív rugalmas irányba, amely talán eredményhez vezethet. A másik nehézséget az jelentette, hogy hiába készültek tervek az adott területről azok kizárólag a “ fiókban landoltak”. A területtel senki nem volt hajlandó foglalkozni, hiszen nem volt túl vonzó számukra. Látható volt, hogy nehéz megvalósítani bármit is, azonban sok pozitív törekvés is volt egyúttal a területtel kapcsolatban(civil szervezetek, Új irány csoport, Rév8, egyéb hallgatói tervek születtek ide, többen TDK dolgozatot írtak a negyedbeli problémákról és műhelyek, workshopok is alakultak).

A csapat ezzel párhuzamosan részt vett egy belgrádi tanulmányúton a Goethe Intézet támogatásával. Az út során a Magdolnához hasonló kis területtel találkoztak, ami épp fejlesztés alatt állt. A belgrádi rehabilitáció során egy „nexthamburg” nevű módszert alkalmaztak a helyi szakértők, amely egy speciális formája a lakosság bevonásának a fejlesztésbe.⁴⁹ (75. ábra)

75. ábra: A nexthamburg módszer egyszerűsített modellje

A nexthamburg egy kísérleti projekt, amely 2009-ben indult az egyike volt az első innovatív városfejlesztési formának, amely lakossági részvételen alapul. A folyamatmodell lehetővé teszi, hogy a városfejlesztés egy új formájában a lakosság is „hasznosítható” legyen.

⁴⁸ Negyed Blog: Vágyak és álmok gyűjtése elindult (negyed.wordpress.com)

⁴⁹Next Hamburg: WasistNext Hamburg? (nexthamburg.de)

Hamburg fejlesztésére indult el egy tudatos módszer a lakosság bevonására olyan feladatokba, amellyel nem lenne esélye a napi politikának foglalkozni. A módszer egy szakértői csoport és a lakosság közti folyamatos párbeszédéből áll, ahol a lakosság elképzeléseit, álmait gyűjtik össze és osztályozzák. A legjobb forgatókönyveket kidolgozzák, hogy azok koncepciójavaslatokká válhassanak. Elhatározták tehát, hogy ezt a módszert alkalmazva gyűjtik össze a negyeddel kapcsolatban álló emberek vágyait, álmait, ha nem is valósulnak meg, hátha ez a sok pozitív ember és törekvés megszüli azt a helyzetet, hogy egy-egy álmom megvalósul (Teleki tér fejlesztése). A kísérlet során azt tapasztalták, hogy kiszállva a hivatalos rendszerből, fellazultak az ellentétek és kapuk nyíltak meg számukra. Az emberek elkezdtek beszélni. Megszületett a MicroMagdolna project, amelyet a tervezők úgy álmodtak meg, hogy legyen kicsi, személyes, közvetlen és minél szorosabb kapcsolatban álljon az itt élőkkel. A kulcsszereplők felkeresésekor létrehozta egy saját rendszert, hogy kiket szándékoznak pontosan megkérdezni. A negyedben élők vágyait összegyűjtötték és építészet nyelven vizualizálták őket (tollba rajzolás folyamata), ami szép lassan egy kapcsolati hálót rajzolt ki. A helyiek bizalmát két év alatt sikerült elnyerni, melynek eredményként összegyűltek a vágyak, azonban a tapasztalat azt mutatta, hogy ez csak folyamatos helyzetértékelés és folyamatos jelenlét mellett alakulhatott ki kizárólag. Kialakult négy fő vágy, amelyre idén nyáron workshopot szervezett a csapat. Ez a négy fő vágy a most megnyíló mosodához egy fürdő, és fodrászat kapcsolása, egy közösségi kert tervezése a Női csoport számára, a közösségi pszichiátria fejlesztése, és annak bevonása újra a köztudatba, és a környező óvoda előtti zebra hiányának feloldása és az óvoda népszerűsítése volt. A workshop során egyetemi hallgatók álmodták meg ezeknek a vágyaknak a koncepcióját közösen a lakosokkal. Eredményként négy koncepcióterv valósult meg, amelyből kettő talán elindult a kivitelezés útján is. (76-77. ábra)

76-77. ábra: B. Melinda és D. Tijana egy helyi üzletben; participációsworkshop

5.3. Fejlesztési folyamat elindításának módszerei

A fentiekben olyan közterület-fejlesztési példákat mutattunk be, amelyeknél a helyi lakosság valamilyen szinten részt vett a fejlesztési folyamat bizonyos fázisaiban. Ezeket a fejlesztések kezdeményezése szempontjából alapvetően két csoportba sorolhatjuk: "a felülről érkező" és "az alulról érkező" kezdeményezésű fejlesztések csoportjába. Az alulról jövő kezdeményezések jellemzője, hogy a lakóközösség egy tagja, vagy egy bizonyos csoportja felvállalja egy fejlesztési folyamat szervezését. Általánosságban talán elmondható, hogy ezeknek a fejlesztéseknek akkor van potenciális esélye a megvalósulásra és a fennmaradásra, ha adott vagy könnyen elérhető egy összetartó, "minőségi" lakóközösség.⁵⁰ A felülről érkező kezdeményezések esetében a helyi önkormányzat, vagy egy külső szervezet indítja el a folyamatot úgy, hogy a lakosságot bevonja a fejlesztésbe és bizonyos jogköreit megosztja a közösséggel. Ennek a csoportnak feltétele egy nyitott és agilis önkormányzat vagy szervezet megléte. A két csoport a fejlesztési folyamat metodikájában is eltér: míg az alulról jövő kezdeményezések esetén a közösségfejlesztés egy alapfeltétel a leendő beavatkozás tervezésének megkezdéséhez, addig a felülről jövő kezdeményezések esetében a tervezési folyamatba integrálódik a közösség fejlesztése.

A két csoport metszetében olyan fejlesztéseket találhatunk, melyeknél egy szervezet segít a fejlesztések menedzsmentjében, viszont egy külső magánszemély is felkeresheti őt fejlesztési szándékával. Ebben az esetben a beavatkozás és a közösségfejlesztés egymáshoz képest történő időbeli elhelyezkedése változó lehet: olyan példát is találhatunk, ahol a beavatkozás megvalósulása után alakul ki egy közösség a közösen használt területnek köszönhetően, viszont találhatunk olyan példát is ahol egy "kész" közösségre épülve történik meg a beavatkozás.

5.3.1. Beavatkozás - közösség építés

Az általunk vizsgált ajkai terület esetében elképzelhetőnek tartjuk a felülről érkező fejlesztést, amennyiben a helyi önkormányzat nyitott egy közösségi részvételen alapuló tervezési folyamatra, és a fejlesztés megvalósításának felügyelésére. Ebben az esetben participációs eszközökkel be lehet indítani egy tervezési folyamatot, melynek eredményeképp lakossági fórumokon, helyi workshopokon a lakók kifejtetik véleményüket, igényeiket és szándékaikat a terület fejlesztésével kapcsolatban. Az ilyen rendezvények esetében fontos a lényegre-látás, a fő téma megtartása annak érdekében, hogy ezek az események konstruktívak

⁵⁰ Szakmai interjúnkban Bartók Mária, egykori közös képviselő az Osztály utcai tömbben azt nyilatkozta, hogy "szükségszerű egy minőségi lakóközösség megléte egy ilyen fejlesztéshez, ami nálunk adott volt."

és hatékonyak tudjanak maradni elkerülve a lakossági "panaszáradat" jelleget.⁵¹ Ezekkel a participációs eszközökkel könnyebben megtalálhatóak a kívánt és szükséges funkciók. Ugyanakkor a felmérési eredményeink tükrében azt gondoljuk, hogy fontos a lakosság tájékoztatása arról, hogy a terület múltjától eltérő funkciók is kialakíthatóak, és ha szeretnék közelebbi kapcsolatot - nagyobb felelősséget - is kialakíthatnak a közeli lakókörnyezetükkel. Ezek innovatív jellegűek, vagy az előző alfejezetben bemutatott példákhoz hasonlóan is kialakíthatóak. Azért is tartjuk kedvezőnek a lakosság ilyen jellegű felvilágosítását, mert ezáltal az önkormányzat számára is kedvező, városi identitáserősítő alternatívák is létrejöhetnek. Ezen scenárió szerint a vizsgált közterületek fejlesztéseinél az önkormányzaté lenne a megvalósítás szervezésének, monitoringjának feladata. A lakosság részvételét tekintve a tanult optimizmus felé mozdulhatna el a lakosság viselkedése, viszont nagy valószínűséggel a teljes felelősség nagyobbik része az önkormányzaté maradna.

A fejlesztés ilyen irányú metodikájában több szakirodalom is állhat az önkormányzat segítségére:

- SURE Közösségi tervezési eszköztár⁵²
- Pallai Katalin: Társadalmi részvétel - Bevezetés a helyi önkormányzati képviselők részére⁵³

⁵¹Gábor Péter: Szabadtérépítészeti koncepció közösségi részvétellel Angyalföldön

⁵²http://urbact.eu/fileadmin/Projects/SURE/outputs_media/SURE_Toolkit_participative_planning_HU.pdf

⁵³<http://www.pallai.hu/wp-content/uploads/2010/11/2010-Tarsadalmi-reszvetel.pdf>

5.3.2. Közösség építés - beavatkozás

A felülről érkező fejlesztésen kívül az alulról érkező fejlesztést is elképzelhetők tartjuk a vizsgált terület esetében. Ennek elsődleges oka, hogy az általunk vizsgált területen is végbement egy kisebb fejlesztés - két ház között önköltségen kialakított átmeneti parkoló -, valamint a Kaszinó-park területére is volt egy tervezet közösségi kert kialakítására, amely azonban önkormányzati döntés eredményeképp megghiúsult. Az utóbbi esetben a döntéshozói oldalról történő nyitottság hiánya volt a fejlesztés gátja.

Lakossági oldalról tehát elképzelhető, hogy Ajkán külső kényszer nélkül történjen meg egy fejlesztés kezdeményezése. Ez azonban abban az esetben történik meg, ha valós igény van egy bizonyos funkció kialakítására, mely akkor történik meg általában, amikor a közterület állapota eléri a közösség cselekvésre ösztönző ingerküszöbét.

A felmérésünkből kiderül, hogy a lakóközösség szerint a vizsgált terület állapota nem romlott le olyan mértékben, hogy kollektíve változást kezdeményezzen. Ezt bizonyítja, hogy az alternatívák rangsorolásánál a jelenlegi helyzet megtartásának átlaga lett a legalacsonyabb (2,02. helyezés). Felmérésünk alapján kiderült, hogy ez az érték nem a terület állapotának kiemelkedő minőségét mutatja, hanem a lakosság érdektelenségét a területet illetően (2,33 minőségi osztályzatot (1-5) kapott a jelenlegi helyzet az összes megkérdezett átlaga alapján).

A területtel kapcsolatos érdektelenség oka lehet az összetartó, agilis lakóközösség hiánya is: minőségi lakóközösség esetén a közös területek minősége iránt is nagyobbak lehetnek az elvárások.

Az alulról jövő kezdeményezésű fejlesztési scenárió alapja tehát egy jó lakóközösség kialakítása. Ennek elsődleges eszköze a közösségfejlesztés, melyben kiemelt szerepet kaphatnak a helyi civil szervezetek, iskolák, gyülekezetek és egyéb közösségi intézmények. A tudatos, célirányos közösségépítés folyamatának elindítója lehet egy külső fél is: szociológus, akár építész, vagy önkormányzati hivatalnok stb. Ennél az alternatívánál szintén fontos a lényeglátás - céltudatosság, hiszen témánk szempontjából és fenntarthatósági szempontokból elsődleges a közterületek közösség alapú fejlesztése. A közösségfejlesztés metodikájának kidolgozása nem tárgya kutatásunknak, csak rámutat egy hiányzó folyamat szükségességére.

Egy "összekovácsolt" lakóközösség kialakulása után elérhető tehát, hogy a lakosság nagyobb felelősséget vállaljon a környezetéért, s így saját anyagi és egyéb (energia, szellemi és fizikai munka) ráfordításokkal hozzájáruljon a fejlesztésekhez. Úgy gondoljuk, hogy a jövő városában ez a fajta szemlélet kiemelt szerephez juthat a közterületek fejlesztésében.

6. Összegzés

A dolgozatunk tárgya a lakossági részvételen alapuló közterület-fejlesztések vizsgálata. A témánkat azért tartottuk adekvát kérdésfelvetésnek Ajka esetében, mert a szocialista építészeti és társadalmi örökség következtében kialakult közterületek nagy része funkcióvesztett és kihasználatlan, s ezek esztétikai fejlesztése nem jelentene hosszú távú, fenntartható megoldást. A lakosság bevonására, felelősségvállalására is szükség van ahhoz, hogy a fejlesztések valóban eredményesek lehessenek.

Kutatásunkban így arra kerestük a választ, hogy egy konkrét ajkai lakóközösség milyen szinten vállal felelősséget a lakókörnyezetében található közterületekért, mennyire hajlandó a fejlesztésekben részt venni. A felmérésünk tapasztalatai alapján a válaszadóink nagy része közömbös a közterületek állapotát és fejlesztését illetően. Környezetpszichológiai szempontból tehát a lakosság a tanult tehetetlenség - tanult optimizmus skálán az előbbi állapothoz áll közelebb.

Olyan megoldási javaslatokat próbáltunk keresni hasonló példák bemutatásával, melynek eredményeképp a lakosság hozzáállása a tanult optimizmus állapot irányába mozdul elő. Ennek fő oka, hogy a közterületek esetében a fenntartható városfejlesztés társadalmi aspektusa egy aktív –participációra fogékony – lakosságot feltételez. Az esettanulmányokon át kívántuk bemutatni a közösségi részvétel összetettségét és kiemelt fontosságát napjainkban. A folyamatban nélkülözhetetlen a szereplők és érdekeik azonosítása szűkebb és tágabb környezetben. Az együttműködés szükséges feltétele a felek közötti megfelelő párbeszéd, valamint annak gyorsasága és milyensége. Ha egy módszer új és a különféle szabályok nincsenek előre „lefektetve”, akkor hatékonyságuk csak a felek akaratán múlhat. Minden területre speciálisan kialakított kommunikációval, a döntések meghozatalának megfelelő módjával a legtöbb konfliktus elkerülhető vagy megoldható. A fejlesztés fenntartását a lakosság egyértelműen a vezetés oldalára helyezi ezért fontos a civil szervezetek bevonása és munkamegosztás bevezetése és kidolgozása. Azonban a felelősségmegosztásának „hosszútávúságát” nem lehet előre megmondani, ez a valódi kihívás.

6.2.A kutatás folytatása

Reméljük, hogy kutatásunk megfelelő kiindulási alapot nyújthat egy jövőbeli valós közterület-fejlesztéshez Ajka városában. Az alapvető lakossági igények egy részét kiszűrtük, mely segíthet a konkrét funkcionális átalakítások tervezésében.

Ajka városa mellett Magyarországon több településen is találkozhatunk hasonló téri - társadalmi - "városi" szituációkkal, így a kutatásunkat más településeken vagy akár Ajka más területein is el lehetne végezni, hogy pontosabb képet kaphassunk a hazai vagy az ajkai lakosság közterületek iránti felelősségéről, valamint a fejlesztésekbe való bekapcsolódásának, részvételének igényéről. Ezen kutatások tükrében akár pontosabban, könnyebben felvázolhatjuk a fejlesztési folyamatok metodikájának felépítését. Azonban szerintünk ez sok esetben szituációfüggő - egyedi metodikát igényel.

A kutatásunk folytatását képezheti egy olyan workshop szervezése is, ahol az általunk vizsgált területen élő lakóközösség fejlesztését (alulról jövő kezdeményezés esetén) vagy téri-funkcionális igényeit (felülről jövő kezdeményezés esetén) lehetne elindítani.

Ezen folyamatok elindításához némileg szükséges a helyi önkormányzat nyitottsága, és az ilyen jellegű fejlesztések iránti elköteleződése. Reméljük tehát, hogy dolgozatunk eléri ilyen jellegű célját is.

6.3.Köszönetnyilvánítás

Szeretnénk köszönetet nyilvánítani azoknak a személyeknek, akik sokat segítettek nekünk dolgozatunk elkészítéséhez:

- Szabó Julianna (BME Urbanisztika Tanszék)
- Varga Imre (BME Urbanisztika Tanszék)
- Szendrei Zsolt (BME Urbanisztika Tanszék)
- Csanádi Gábor (ELTE Társadalomkutatások Módszertana Tanszék)
- Pallai Katalin, építészmérnök, művészettörténész, politológus
- Gábor Péter, tájépítész
- Bartók Mária, közös képviselő
- Ajka Város Önkormányzata
- Hornyák Attila, Ajka város főépítésze
- DimitrijevicTijana és Borsos Melinda (BME Építőművészeti Doktori Iskola)

7. Irodalomjegyzék

- [1] Alföldi György: Közöségi részvétel a városfejlesztésben – a Magdolna Negyed tanulságai, Építészfórum online, <http://epiteszforum.hu/kozossegi-reszvetel-a-varosfejlesztésben-a-magdolna-negyed-tanulsagai>
- [2] Alföldi György – Horváth Dániel: Hogyan tovább? Egy részvételi folyamat fenntarthatóságának kérdései – Tapasztalatok Budapest – Józsefvárosból In: Földrajzi Közlemények 2009. 133. 4. p 510-515, Földrajzi Társaság online, http://www.foldrajzitasasag.hu/downloads/foldrajzi_kozlemenyek_2009_133_evf_4_szam.pdf
- [3] Ajka 1965-ös rendezési terve, forrás: VÁTI tsz.: 54-19-812-64
- [4] Ajka Város Integrált Városfejlesztési Stratégia
- [5] AuthenticHappiness: Positive Health, University of Pennsylvania online, <http://www.authentichappiness.sas.upenn.edu/newsletter.aspx?id=1554>
- [6] Borsos Melinda – DimitrijevicTijana: Micro Magdolna, 2014, http://dla.epitesz.bme.hu/wp-content/uploads/2014/07/micromagdolna_140608_t.pdf
- [7] Csanádi Gábor - CsizmadyAdrienne - Kocsis Balázs - Kőszeghy Lea - TomayKyra: Város Tervező Társadalom, Sík Kiadó, Budapest 2010 p 136-140, 151, 410
- [8] Csizmady Adrienn: A lakóteleptől a lakóparkig, Új Mandátum, Budapest 2008 p 22
- [9] Dömötör Tamás: Közöségi részvétel a területi tervezésben, PhD dolgozat p 28-29, 47
- [10] Építészfórum: Új közöségi kert nyílt a Corvin-sétányon, Építészfórum online, <http://epiteszforum.hu/uj-kozossegi-kert-nyilt-a-corvin-setanyon>
- [11] Gábor Péter: Szabadtérépítészeti koncepció közöségi részvétellel Angyalföldön, Építészfórum online, <http://epiteszforum.hu/szabadtterepiteszeti-koncepcio-kozossegi-reszvetellel-angyalfoldon>
- [12] Hauptmann, Éléonore; Wates, Nick: Concertationcitoyenne en urbanisme – Laméthode du communityplanning, éditions Yves Michel, Paris, 2010, p 10, 14-20, 90
- [13] KÉK: Így indíts Te is közöségi kertet, Közöségi Kertek online, <http://kozossegikertek.hu/wp-content/uploads/2012/10/Kkert-alap%C3%ADt%C3%A1s-l%C3%A9p%C3%A9sei.pdf>
- [14] KK: Leonardo Kert, Közöségi Kertek online, <http://kozossegikertek.hu/kertek/viii-kerulet/corvin-setany/>
- [15] KK: Mi ez?, Közöségi Kertek online, <http://kozossegikertek.hu/>

- [16] Körner Zsuzsa - Nagy Márta: Az európai és magyar telepszerű lakásépítés története 1945-től napjainkig, TERC, Budapest, 2006 p 50-52
- [17] Kukucska Gergely: Participativitás és építészlet - első beszámoló p 2
- [18] Ladányi János – Csanádi Gábor – Csepeli György – Szelényi Iván: Társadalom és térszerkezeti átalakulások (e-book)
http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0010_2A_05_Ladanyi_Sandor_Tarsadalom_es_terszerkezeti_atalakulasok/ar15s05.html
- [19] Mérő László: Seligman példája In: Magyar Narancs online 2010/5., http://magyarnarancs.hu/egotripp/seligman_peldaja-73103
- [20] Nagy Béla: A település, az épített világ, B+V Lap - és Könyviadó Kft., Budapest 2005 p 121-126
- [21] Negyed Blog: Vágyak és álmok gyűjtése elindult (negyed.wordpress.com), 2014, <https://negyed.wordpress.com/2014/03/28/vagyak-es-almok-gyujtese-elindult/>
- [22] Next Hamburg: WasistNext Hamburg?, <http://www.nexthamburg.de/>
- [23] Perényi Imre: Településtervezés, Tankönyvkiadó, Budapest, 1963 p 264-265
- [24] Szabó Julianna: A települési fenntarthatóság mérése In: Budapest 2050 - a belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei, BME Urbanisztika Tanszék monográfiája, szerk.: Alföldi György, TERC, Budapest, 2012 p 94-96
- [25] Tihanyi Dominika: Kreatív stratégiák és a köztéri művészet szerepe a városrehabilitációban c. DLA értekezés tézisei p 4, <http://konyvtar2.mome.hu/doktori/tezisek-hu/DLAtezisek-hu-TihanyiDominika-2012.pdf>
- [26] Tihanyi Dominika: Milyen legyen a Teleki tér?, Építészfórum online, <http://epiteszforum.hu/milyen-legyen-a-teleki-ter>
- [27] http://urbact.eu/fileadmin/Projects/SURE/outputs_media/SURE_Toolkit_participative_planning_HU.pdf
- [28] <http://www.pallai.hu/wp-content/uploads/2010/11/2010-Tarsadalmi-reszvetel.pdf>

8. Ábrajegyzék

- [1] Légi fotó Ajka, BME Településkutató tábor 2013
- [2] Légi fotó Ajka, BME Településkutató tábor 2013
- [3] Légi fotó Ajka, BME Településkutató tábor 2013
- [4] saját
- [5] Ajka IVS p 29
- [6] saját
- [7] saját
- [8] Ajka IVS p 46
- [9] saját
- [10] saját
- [11] Google műholdas kép alapján saját készítésű ábra
- [12] saját
- [13] saját
- [14] saját
- [15] saját
- [16] saját
- [17] saját
- [18] saját
- [19] saját
- [20] saját
- [21] saját
- [22] saját
- [23] saját
- [24] saját
- [25] saját
- [26] saját
- [27] saját
- [28] saját
- [29] saját
- [30] saját
- [31] saját
- [32] saját
- [33] saját
- [34] saját
- [35] saját
- [36] saját
- [37] saját
- [38] saját
- [39] saját
- [40] saját
- [41] saját

- [42] saját
- [43] saját
- [44] saját
- [45] saját
- [46] saját
- [47] saját
- [48] saját
- [49] saját
- [50] saját
- [51] saját
- [52] saját
- [53] saját
- [54] saját
- [55] saját
- [56] In: Dömötör Tamás: Közösségi részvétel a területi tervezésben p 28
- [57] Google műholdas kép
- [58] saját
- [59] saját
- [60] saját
- [61] Gábor Péter: Szabadtérépítészeti koncepció közösségi részvétellel Angyalföldön, Építészfórum
- [62] Gábor Péter: Szabadtérépítészeti koncepció közösségi részvétellel Angyalföldön, Építészfórum
- [63] Gábor Péter: Szabadtérépítészeti koncepció közösségi részvétellel Angyalföldön, Építészfórum
- [64] Gábor Péter: Szabadtérépítészeti koncepció közösségi részvétellel Angyalföldön, Építészfórum
- [65] KK: Leonardo Kert, Közösségi Kertek online
- [66] Építészfórum: Új közösségi kert nyílt a Corvin-sétányon, Építészfórum
- [67] Építészfórum: Új közösségi kert nyílt a Corvin-sétányon, Építészfórum
- [68] Építészfórum: Új közösségi kert nyílt a Corvin-sétányon, Építészfórum
- [69] Tihanyi Dominika: Milyen legyen a Teleki tér?, Építészfórum
- [70] Tihanyi Dominika: Milyen legyen a Teleki tér?, Építészfórum
- [71] Tihanyi Dominika: Milyen legyen a Teleki tér?, Építészfórum
- [72] Tihanyi Dominika: Milyen legyen a Teleki tér?, Építészfórum
- [73] Borsos Melinda – DimitrijevicTijana: Micro Magdolna (dla.epitesz.bme.hu)
- [74] Borsos Melinda – DimitrijevicTijana: Micro Magdolna (dla.epitesz.bme.hu)
- [75] Next Hamburg: WasistNext Hamburg?
- [76] <https://negyed.wordpress.com/2014/08/11/micromagdolna-muhely-es-kiallitas/>
- [77] <https://negyed.wordpress.com/2014/08/11/micromagdolna-muhely-es-kiallitas/>

9. Melléklet

A digitalizált kérdőíveket lakásokra lebontva az alábbiakban közzétesszük.